

A MAGYARORSZÁGON ÉLŐ NEMZETISÉGEK JOGAINAK VÉDELME T ELLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES

2/2023. számú

ELVI ÁLLÁSFOGLALÁS

**A TILTOTT ÖNKÉNYURALMI JELKÉPEK
HASZNÁLATA ELLENI FELLÉPÉS
JOGALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGEIRŐL ÉS KORLÁTAIRÓL**

Budapest, 2023. december 30.

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	3
II. A téma társadalomtudományi kontextusa	8
III. A hatályos szabályozás és kontextusa	13
3.1. Az önkényuralmi rendszerek és jelképek elleni küzdelem Európában	13
3.2. A hazai alkotmánybíróági gyakorlat és a büntetőjogi szabályozás változása.....	20
3.3. A civil szervezetek, kutatóintézetek és állami intézmények tevékenysége.....	29
IV. A nemzetiségi biztoshelyettesi gyakorlat tapasztalatai	31
4.1. SS zászló kifüggesztése miatt indult büntetőeljárás	32
4.2. Hitler-kép kifüggesztése miatt indult szabálysértési eljárás	35
4.3. Horogkeresztes zászló használata egy szórakozóhelyen, zártkörű rendezvényen.....	39
4.4. Pedagógus által iskolában és online térben közszemlére tett önkényuralmi jelképek ..	42
V. Összegzés és megállapítások	47
VI. Szakmai javaslatok	49

I. Bevezetés

Magyarország Alaptörvényének 30. cikk (3) bekezdése, illetve az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény 3. § (2) bekezdése értelmében a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes kiemelt feladata, hogy figyelemmel kísérelje a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak érvényesülését és ezzel összefüggésben szerzett tapasztalatairól rendszeresen tájékoztatást nyújtson, illetve felhívja a nyilvánosság és az érintett intézmények figyelmét a nemzetiségeket érintő jogsértések veszélyére. Az alapvető jogok biztosának helyettese fent megjelölt feladatai ellátása érdekében elvi állásfoglalást adhat ki. Az állásfoglalás célja, hogy felhívja a jogalkotó és a nyilvánosság figyelmét a hazai nemzetiségi közösségek tagjai egyéni és kollektív jogainak megőrzésével kapcsolatos teendők fontosságára, a nemzetiségi alapjogok, illetve az egyenlő bánásmód elvének sérelmével fenyegető helyzetre és aggályos gyakorlatra, továbbá felmutasson olyan jó gyakorlatokat, amelyek a nemzetiségi jogok egyre sikeresebb érvényesítését szolgálhatják.

Az Ajbt. 3. § (2) bekezdése alapján a nemzetiségi biztoshelyettes figyelemmel kíséri a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak érvényesülését, és rendszeresen tájékoztatja az alapvető jogok biztosát, az érintett intézményeket és a nyilvánosságot a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak érvényesülésével kapcsolatos tapasztalatairól, valamint felhívja az alapvető jogok biztosát, érintett intézményeket és a nyilvánosság figyelmét a nemzetiségeket érintő jogsértés veszélyére. Az Ajbt. 2. § (5) bekezdésével összhangban a fenti feladat- és hatásköreim gyakorlása során **társadalmi tudatformáló és felvilágosító tevékenységet** is végzek, valamint **együttműködők azokkal a jog- és érdekvédő szervezetekkel és nemzeti intézményekkel**, amelyek célja az alapvető jogok védelmének előmozdítása.

Nemzetiségi biztoshelyettesként **kiemelt figyelemmel kísérem** a gyűlöletbeszéddel, gyűlölet-bűncselekményekkel és az egyéb gyűlölet motiválta cselekményekkel kapcsolatos hazai és nemzetközi jogalkotói tevékenységet és a jogalkalmazói gyakorlatot, valamint a kapcsolódó társadalmi jelenségeket és folyamatokat. Erre is tekintettel munkám során nem csak egyedi panaszügyek vizsgálatán keresztül foglalkozom a témával, hanem **hivatalból is vizsgálat indítható** minden olyan esetben, amikor a civil partnerek vagy sajtóhíradások útján a hazánkban élő nemzetiségi közösségek tagjait sértő, zaklató, gyűlölet motiválta cselekményekről értesülök. 2020-ban már sor került két szakmai dokumentumot kiadására a gyűlöletbeszéd, valamint a gyűlölet motiválta incidensek elleni fellépés kérdésében. Az **5/2020. elvi állásfoglalásomban** a **német** nemzetiségi közösséget sértő kijelentésekkel és a gyűlöletbeszéd elleni fellépés szükségességével, a **6/2020. elvi állásfoglalásomban** a budapesti **Roma** Holokauszt Emlékmű megrongálásával és a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés lehetőségeivel foglalkoztam.

2020 és 2022 között (vagyis három év alatt) 30 olyan ügyet vizsgáltam, amely konkrétan valamely nemzetiségi közösség vagy annak tagja elleni **gyűlöletbeszédhez, illetve gyűlölet-bűncselekményhez kapcsolódott**. Ez mindössze 3%-a a teljes ügyforgalomnak, az ügyek súlyossága és összetettsége okán azonban kiemelt figyelmet érdemeltek és érdemelnek.

Emellett a problémakör **közvetett módon sok egyéb alakban is megjelent**, a teljes ügyszám legalább további 3%-át teszik ki az online és az offline térben megjelenő rasszista és antiszemita gyűlöletbeszéddel, a szélsőjobboldali szervezetek csoportos, illetve vonulások demonstrációival, valamint az egyes közösségekhez kötődő kegyeleti helyek és emlékművek megrongálásával kapcsolatos ügyek.

Az elmúlt években növekvő számban jutottak el hozzám olyan egyedi panaszok és a sajtó által feltárt ügyek is, amelyek során **önkénturalmi jelképek, vagy azokra emlékeztető, azokra utaló szimbólumok, illetve plakátok megjelenése** zavarta meg a köznyugalmat, és keltett megbotránkozást, illetve félelmet a társadalom – és különösen egyes védett tulajdonságokkal rendelkező csoportok – tagjai között. A problémák alapvetően **a roma nemzetiséget és a zsidó közösséget érintették**, emellett azonban több helyről kaptam panaszbejelentést azzal kapcsolatosan is, hogy a hazánkban élő **ukrán** közösség tagjaival, illetve a háború miatt Magyarországra érkező **ukrán származású menekültekkel szemben** egyre gyakrabban történnek gyűlöletkeltő incidensek, a verbális agresszió mellett többek között ukránellenes plakátok, transzparenszek, falfirkák jelentek meg különböző nyilvános helyeken.

A **beadványok** többségét érdemben vizsgáltam, a panaszok egy része azonban átfogó, összetett társadalmi jelenségekre is vonatkozott, vagy hatáskörömön kívül eső szervezet tevékenységét kifogásolta. Ezekben az esetekben is részletes tájékoztatást nyújtottam a panaszosoknak, emellett tematikusan is gyűjtöttem a jelzéseket. Az ügyek legmeghatározóbb közös jellemzője az **interdiszciplináris komplexitás** volt: a jogsértés valószínűsítése mellett a panaszos minden esetben bemutatta, illetve érzékeltette a jogon túlmutató következményeket is, főként a visszasság társadalmi környezetét és negatív hatásait.

Az önkénturalmi jelképek használata a gyűlöletbeszéd egyik megjelenési formája, és mint ilyen, a társadalmi környezet diszfunkcionális működésének **egyik indikátora**.

Az előítéletek léte, erőssége és megnyilvánulási formái elválaszthatatlanok **a társadalom és a gazdaság mindenkori állapotától**. Szakértők, köztük az alapvető jogok biztosával közösen jómagam is már 2020 elején felhívtuk a figyelmet arra, hogy az egyéni és csoportos szintű megküzdési stratégiák korlátozottsága nagymértékben erősítheti a csoportközi konfliktusokat.¹ Napjainkra már látható, hogy három súlyos diszfunkcionális jelenség – a **bűnbakképzés, a szocioökonómiai hátrányok súlyos felerősödése és a politikai haszonszerzés** – egymást átfedve és erősítve bontakozott ki 2020 és 2022 között, szélsőséges reakciókat váltva ki a társadalom egyes, sok esetben peremhelyzetbe került tagjaiból. A közvetett csoportközi konfliktusok kezdetben pontszerűen, később felismerhető mintázatokat követve jelentek meg a földrajzi környezetünkben is, lépéskényszerbe hozva egyes országok jogalkotóit. A **válságok nyomán az előítélet motiválta cselekmények horizontális és vertikális expanzióját egyaránt tapasztalhattuk**, amelyek átlépve a nemzeti határokat nyomozható regionális, illetve globális térré váltak.

¹ Az alapvető jogok biztosának és helyetteseinek közleménye: <https://www.ajbh.hu/en/-/az-alapveto-jogok-biztosanak-es-helyetteseinek-kozlemen-1>; Tájékoztató a koronavírus világjárvány miatt kialakult rendkívüli helyzet roma lakosságot érintő kérdéseiről: <https://nemzetisegijogok.hu/hu/web/njbh/-/tajekoztato-a-koronavirus-vilagjarvany-miatt-kialakult-rendkivuli-helyzet-roma-lakossagot-erinto-kerdeseiről>

A digitalizáció kiteljesedése nyomán egyre intenzívebbé váló, **online térben terjedő gyűlöletbeszéd** jellemzően a társadalom legkiszolgáltatottabb csoportjait sújtja és veszélyezteti, mindazonáltal e jelenségeknek össztársadalmi szinten is számos káros hatásuk van. A gyűlöletbeszéd terjedésének ma a legáltalánosabb csatornája az internetes tér, ezen belül is a különböző online közösségi platformok, amelyek felhasználói között egyre magasabb számban találhatók fiatalok, sőt még gyermekek is.

Ideális esetben, válsághelyzet nélküli, együttműködő, összetartó társadalomban e jelenségek kezelése szociálpszichológiai kérdés, így az **oktatási, szociális, kulturális környezet** hosszú távú alakításának függvénye. Rövid távon, súlyos anomáliák esetén azonban a gyorsabb stabilizációt ígérő (büntető)jogi eszközök párhuzamos használata elkerülhetetlen.

Az ombudsmani intézményrendszer feladat- és hatáskörbeli sajátossága, hogy a büntetőeljárás kezdeményezésén kívül biztoshelyettesként nem rendelkezem hatékony eszközökkel egyes gyűlölet-bűncselekmények és a fent jelzett „katalizátor-cselekményeik” felderítésével, nyomozásával, kivizsgálásával kapcsolatban, így a konkrét jogsérelmek csak **részlegesen jutnak el hozzám**. Mindezek miatt fontosnak tartom a kapcsolódó társadalmi jelenségek és események folyamatos figyelemmel kísérését.

Emellett a területen jellemző a **nagyfokú látencia** is, ami valamennyi jogalkalmazó és jogvédő szervezet munkáját jelentősen megnehezíti.

A jelenséggel szemben csak **a szakmai tudás és a tapasztalatok folyamatos megosztásával**, az ezzel foglalkozó hatóságok, egyéb állami és önkormányzati szervek, társadalmi szervezetek és szakemberek összefogásával, együttműködésével lehet hatékonyan fellépni.

Ennek érdekében 2020 óta intenzív szakmai kapcsolatot alakítottam ki a témával foglalkozó szervezetekkel, különösen a **Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport (GYEM)** tagszervezeteivel és munkatársaival. A folyamatba különböző projektek révén bekapcsolódtak civil jogvédő szervezetek, egyetemi kutatók és független szakértők is.

A széles körű szakmai párbeszéd keretében 2022 decemberében kiemelt érdeklődés mellett zajlott „**A gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés aktuális kihívásai és lehetőségei – a büntetőjog eszközeivel és azokon túl**” című hibrid konferencia az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalában, amelynek társszervezője a Res Iudicata – Bírák a Társadalmi Tudatosságért Egyesület volt. A területen dolgozó bírák, ügyészek, ügyvédek és civil szervezetek munkatársai az eseményen megvitatták a kapcsolódó szakmai tapasztalataikat és a téma aktuális kihívásait, külön is kitérve a gyűlölet motiválta cselekményekkel kapcsolatban tapasztalt, a világjárvány nyomán megerősödő európai és magyar trendek, valamint intézkedések megismerésére. Az esemény kiemelt célja a gyűlölet-bűncselekmények megítélésével kapcsolatos jogalkalmazói tapasztalatcsere, valamint az értelmezési kérdések és a fellépési lehetőségek megvitatása volt. A párbeszéd további folytatása keretében, 2023 júliusában került sor az „**Áldozatközpontúság és interszekcionalitás a gyűlölet-bűncselekmények elleni küzdelemben**” című műhelybeszélgetésre a GYEM társszervezésében. Az eseményen ebben az esetben is széles körű szakmai párbeszéd valósult meg: bírák, ügyészek, rendőrök, ügyvédek, az Igazságügyi Minisztérium, az Áldozatsegítő Központ, az Országos Kriminológiai Intézet vezetői és civil szervezetek munkatársai vettek részt, megosztva kapcsolódó szakmai tapasztalataikat és összegezve a téma aktuális kihívásait.

A közös gondolkodás legfőbb célja az igazságszolgáltatási, rendészeti, szakpolitikai szolgáltatások, projektek, kampányok **áttekintése, értékelése volt**, amelyekre hazánkban és Európában is az áldozatok védelme és eljárásjogi szerepük megerősítése érdekében van, illetve lenne szükség.

A hozzám érkező panaszok és hivatalból indított vizsgálatok, hazai és nemzetközi szakmai tapasztalataim, valamint a civil szervezetekkel folytatott szakértői párbeszéd révén **három elvi állásfoglalás előkészítését** kezdtem meg, amelyek a nemzetiségi közösségek ellen is irányuló társadalmi feszültségek egyes gyűlöleten alapuló megnyilvánulási formáival foglalkoznak. Jelen elvi állásfoglalás kiadása után, a következő időszakban a **szélsőséges csoportok félelemkeltő** célú vagy eredményű **demonstrációival** és a **gyűlölet-bűncselekmények aktuális tendenciáival** kapcsolatos anyagok előkészítése és publikálása zajlik. Ezek a dokumentumok egymásra épülve, szoros egységben kívánják bemutatni ugyanannak a társadalmi jelenségnek a különböző megnyilvánulási formáit és az azokkal szembeni fellépés lehetséges eszközeit.

Szomorú tény, hogy a fenti témák napjainkban egyre inkább aktuálisak, emellett jogi, szociológiai, szociálpszichológiai és biztonságpolitikai szempontból szakmailag rendkívül összetettek. Nemzetiségi biztoshelyettesként **hatásköri és erőforrásbeli korlátok** között tudom csak áttekinteni az aktuális helyzetet, így az anyagokban **mélyrehatóan nem vizsgálom** a kapcsolódó szélesebb **politikai kontextust**, a **nemzetbiztonsági szempontokat** (extrémista csoportok helyzete, belföldi terrorizmus, az elhárítás feladatai és módszerei), a **digitális környezet kihívásait** (online platformok szerepe, kibervédelem, mesterséges intelligencia kihívásai és lehetőségei) és az **európai országokban tapasztalható tendenciákat** (specifikus nemzeti kihívások, külföldi terrorizmus, szabályozási környezet). A fenti témák kapcsán ugyanakkor igyekszem utalni azokra a szervezetekre, kezdeményezésekre és kutatásokra, amelyek részletesen is foglalkoznak a problémákkal.

Jelen elvi állásfoglalásom² célja, hogy felhívjam a nyilvánosság figyelmét az **önkénturalmi jelképek és más, önkénturalmi ideológiát megjelenítő szimbólumok használatával szembeni fokozottabb fellépés**, illetve a **jogalkalmazói gyakorlatban előforduló anomáliák kiküszöbölésének a szükségességére**.

A dokumentumban vizsgálataim tapasztalatait kívánom megosztani abból a célból, hogy azok **tanulságai elősegítsék** az önkénturalmi jelképek és más hasonló szimbólumok használatával kapcsolatos jogszabályok – elsősorban a büntetőjogi tényállás(ok) – hatatosabb és eredményesebb jövőbeni alkalmazását. E cél elérése érdekében és a még folyamatban levő eljárásokra is tekintettel, az eseteket teljesen anonimizálva mutatom be.

Meggyőződésem, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának tiszteletben tartásával egyidejűleg óvni kell az emberi méltósághoz fűződő alapjogot is. **Elfogadhatatlannak kell tekintenünk** minden olyan jelkép, tartalom nyilvános közzétételét, amely alkalmas lehet a társadalom tagjai között – különösen nemzetiségi származás, nemzetiségi közösséghez való tartozás miatt – ellentétek szítására, már meglévő ellentétek, indulatok elmélyítésére, valamint arra, hogy származásuk miatt félelmet és szorongást ébresszen a hazai nemzetiségi közösségek tagjaiban.

² Az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 1/2023. (VI. 16.) AJB utasítás 12. § p) pont

Alkalmazott jogszabályok:

- Magyarország Alaptörvénye (Alaptörvény);
- az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. CXI. törvény (Ajbt.);
- a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.);
- a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (régi Btk.);
- a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (Szabs. tv.);
- a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.);
- a gyűlölet-bűncselekmények kezelésével összefüggő rendőrségi feladatok végrehajtásáról szóló 30/2019. (VII. 18.) ORFK utasítás (ORFK utasítás);
- az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény (EJEE);
- az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban, 1995. február 1-jén kelt Keretegyezményének kihirdetéséről szóló 1999. évi XXXIV. törvény (Keretegyezmény);
- az Európai Unió Tanácsának 2000/43/EK irányelve (2000. június 29.) a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról (faji egyenlőségi irányelv);
- az Európai Unió Tanácsának 2008/913/IB kerethatározata (2008. november 28.) a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről (Kerethatározat);
- az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) Miniszteri Tanácsának a gyűlölet-bűncselekmények elleni küzdelemről szóló 9/09. számú határozata;
- Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról;
- az Európai Bizottság 2018/951 ajánlása (2018. június 22.) az egyenlőséggel foglalkozó szervekre vonatkozó előírásokról (2018/951 ajánlás);
- Egyenlőségközpontú Unió: az EU rasszizmus elleni cselekvési terve a 2020–2025-ös időszakra. COM(2020) 565 final.

Érintett szervek:

- Országos Rendőr-főkapitányság
- Legfőbb Ügyészség
- Igazságügyi Minisztérium
- Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága

II. A téma társadalomtudományi kontextusa

Az emberi kultúra egyik központi eleme a **szimbólumrendszerek létezése**, amely kulcsszerepet játszik különféle értékek és célok megjelenítésében, a közösségi identitás megteremtésében, valamint egyik legfőbb eszköze a tradicionális tapasztalatok továbbadásának.³ Durkheim szerint „*a társadalmi élet, minden vonatkozásban és történelme minden pillanatában csakis kiterjedt szimbolizmussal lehetséges*”.⁴

Az emberi gondolkodás az **elsődleges szimbolizáció** során a külvilág megtapasztalt vagy remélt, illetve elvárt elemeiről és jelenségeiről fogalmakat alkot, ezekbe sűrítve tulajdonságaikat. A **másodlagos szimbolizáció** révén az új, sűrített jelentéstartalmú fogalmakat összekapcsolja másokkal, és így egyiket valamilyen szempontból a másik helyettesítésére használja.⁵ A szimbólumok az általuk jelölt létezőhöz képest formailag önkényesek, vagyis nincs szükségszerű kapcsolat a szimbólum és a külvilág jelensége közt, ezzel biztosítva előbbi múlhatatlanságát az esetleg változó, átalakuló forráshoz képest.⁶ Mindezek teszik a szimbólumokat univerzális – sok esetben **korokon és kultúrákon átívelő** – kommunikációs eszközökké. A nagy történelmi korszakok jelképrendszerének értelmezésekor világosan kimutatható a kor kulturális foka, jellege és a jelképeket használók világhoz való viszonya. „*A szimbólumok rendszerei nemcsak a korai közösségek életében játszottak fontos szerepet, de ma is körülvesznek bennünket, még ha nem is minden esetben tudatosul bennünk, hogy bizonyos információk szimbólumok közvetítésével jutnak el hozzánk. Mindennapjainkat átszövik a nemzeti, vallási, politikai jelképek, a nyelvünk, a betűk, a számok hordozta jelentések, az otthonunkat díszítő különböző motívumok, valamint a munkahelyek szimbolikája a céglogóktól az egyenruháig. A modern társadalmakat a szervezetek társadalmának szokás nevezni, s a szervezetek működése során is a szimbólumok széles tárházával találkozunk.*”⁷

A történelem során az elnyomó, totalitárius rendszerek egyik sajátossága volt a **különböző ideológiai szimbólumrendszerek használata**. E szimbólumoknak lényeges szerepük volt a rendszer fenntartásában, a kötelezően követendő ideológia közvetítésében, és a rendszerhez tartozó állampolgárok „egy zászló alá gyűjtésében”. „*Érdekes jelenség, hogy kevés az önállóan alkotott, új szimbólum: a rezsimek általában archaikus forrásokból merítenek, ezzel is erősítve legitimitásukat. Az ősi jelképek eredeti jelentéstartalmát az ideológiák a saját javukra módosítják, alapjaikban megváltoztatva vagy elvetve a korábbi-eredeti jelentésüket. Ebből származik az **interpretációs kihívás**: az adott szimbólum immár több üzenetet hordoz, és kontextustól, értelmezéstől vagy kommunikációtól függően többféle dekódolása lehetséges.*”⁸

További kihívást jelent, hogy ezek a szimbólumok **formájukban is többretegűek**: a hatalom által hivatalosan használt jelképek mellett olyan informális utalások is ebbe a kategóriába tartoznak, mint egyes kifejezések, mozdulatok, műalkotások, dátumok vagy helyszínek.

³ Kanyó Mária – Löwi Ildikó: A szimbólumok egyetemes értékmegőrző szerepe. *Hadtudományi Szemle*, 14. évfolyam (2021) 2. szám 101–114.o.

⁴ Émile Durkheim: A vallási élet elemi formái. A totemisztikus rendszer Ausztráliában. L'Harmattan, Budapest, 2003. 217.o.

⁵ Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: A szimbólumok és a szimbolizáció kérdései a kulturális antropológiában. ELTE TÁTK – MAKAT, Budapest, 2017. 9.o.

⁶ Farkas Zoltán: Társadalomelmélet Első kötet. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2010. 218.o.

⁷ Kanyó Mária – Löwi Ildikó: i.m. 103.o.

⁸ Smuk Péter: Az önkényuralmi rendszerek jelképei és a használatukat tiltó jogi szankciók rendszere. In *Medias Res*, 2019/2., 234.o.

A diktatórikus rendszerek által használt fizikai, rituális, vizuális és nyelvi szimbólumok⁹ **azt követően is** többletjelentést hordoznak és hatást gyakorolnak, hogy az adott rendszer már elbukott: az üldözött vagy elnyomott közösségekre és az egyénekre gyakorolt hatásuk még hosszú generációkon keresztül is meghatározó.

Az örökölt, úgynevezett **transzgenerációs traumák** nemzedékeken át fejtik ki megbetegítő hatásukat, ami nem csak egyéni, de társadalmi szinten is komoly feszültségeket generál. A totalitárius diktatúrákhoz köthető különböző szimbólumok közszemlére tétele épp ezért **erőteljes hatást gyakorol a ma élő generációk tagjaira is**, és alkalmas arra, hogy a félelemkeltésen túl **retraumatizálja** mindazokat, akik – maguk, vagy felmenőik révén – áldozatai voltak ezen önkényuralmi rendszereknek.

Ahogy azt a Btk. önkényuralmi jelképek használatát tiltó tényállásának legutóbbi módosításához fűzött indokolás is rögzíti: „*a törvény figyelemmel van arra, hogy a nemzetiszocialista és kommunista diktatúrák uralma alatt elkövetett embertelen bűnök mély és fájdalmas sebeket hagytak, ezen diktatúrák jelképei tiltásának feloldása mindaddig nem időszzerű és az Alaptörvényben meghatározott emberi méltósággal szemben áll, amíg Magyarországon egy olyan ember is él, akit az ilyen diktatúrák jelképeit viselő kényszerítettek meg. A XX. század legborzasztóbb időszaka nem vesztet a feledés homályába, így e totalitárius diktatúrák által elkövetett bűnök áldozataira történő emlékezés része az is, ha e diktatúrák jelképeinek használata bizonyos esetekben nem megengedett*”.¹⁰

Rendkívül erőteljesen fogalmazta ezt meg a budapesti gettó felszabadulásának 59. évfordulóján Kardos Péter főrabbi emlékező beszédében: „*Azt mondtam, a pesti gettó utolsó generációjának egyik tagjaként szólok. Egy beteg nemzedék tagjaként. Betegségünk gyógyíthatatlan, néha fertőző, gyakran öröklődő. Mi vagyunk azok, akik ha tűzijátékot látunk, az ostrom torkolattüzei jutnak eszünkbe. Ha hamvasztásos temetésről hallunk, a krematóriumok füstjét érezzük. A gázzal Auschwitz, a vagonról a deportálás, a táborról a láger, az árpádsávos zászlóról a nyilasok jutnak eszünkbe. S míg a Duna-parton a fiatalok diszkóra várnak, addig mi cipőket vagy gyerekruhákat látunk a rakparton.*”¹¹

A holokauszt transzgenerációs traumái ugyanakkor nemcsak zsidó, hanem roma családokat is érintenek hazánkban is.

A roma holokauszt oktatásának társadalmi szemléletformáló szerepéről és hazai helyzetéről szóló **1/2017. elvi állásfoglalás**omban már felhívtam a figyelmet arra, hogy a nemzetiszocialista ideológia által támogatott **népirtás nemcsak a zsidókat, hanem a romákat és más kisebbségi csoportok tagjait is érintette**. A kutatók szerint a koncentrációs táborokban és a helyi pogromok során **kivégzett európai romák** száma ötszázezerre tehető. **Magyarországon** ötezer és tizenötezer közötti halálos áldozatról beszélnek a kutatók, a nemzetiszocialista ideológia és fajüldözés azonban több százezer cigány származású embert, a magyarországi roma közösségek csaknem harmadát közvetlenül érintette.¹²

⁹ Lásd például: Victor Klemperer: LTI - A Harmadik Birodalom nyelve - Egy filológus feljegyzései. & kiadó, Budapest, 2021.

¹⁰ Az önkényuralmi jelképek használatának büntetőjogi szankcionálásáról szóló 2013. évi XLVIII. törvény általános indokolása.

¹¹ Idézi: Szántó T. Gábor: És mi van a túlélő szindróma után?

<https://www.szombat.org/archivum/szanto-t-gabor-es-mi-van-a-tulelo-szindrroma-utan-1352774064>

¹² 1/2017. elvi állásfoglalás a roma holokauszt oktatásának társadalmi szemléletformáló szerepéről és hazai helyzetéről, 5. o.

Egy másik önkényuralmi rendszer, a szovjet rezsim egyik – **a hazai német nemzetiségi közösséget tragikusan érintő – intézkedését** mutattam be a második világháború végén a Szovjetunióba, kényszermunkára elhurcolt német nemzetiségű személyek és hozzátartozóik hadigondozásáról szóló **1/2022. számú elvi állásfoglalásomban**. 1944-1945 fordulóján, néhány hét alatt származásuk, illetve anyanyelvük miatt közel 32 ezer magyarországi **németet hurcoltak el a Szovjetunió területére, kényszermunkára**, majd sor került a hátramaradt vagy időközben a hadifogságból hazatért német nemzetiségű személyek Magyarországról **Németországba való tömeges kitelepítésére**. A magyarországi németeket állampolgári jogaiktól is megfosztották, és azok, akiket nem telepítettek ki, csak 1950-ben váltak ismét magyar állampolgárokká.¹³

Látható, hogy csak hazánkban és kizárólag ebben a társadalmilag szűkebb, nemzetiségi közösségeket érintő keresztmetszetben is milyen **máig ható közösségi traumákat okoztak** a múltbéli totalitárius rendszerek intézkedései. Az európai társadalmakra gyakorolt negatív és generációkon átívelő hatásuk felmérhetetlen.

Napjainkban ugyanakkor az önkényuralmi jelképek használata – a szubjektív traumák és félelemzés kiváltása mellett – objektív, **a jogrendet, illetve jogbiztonságot, továbbá az emberi méltóságot, sőt akár a testi integritást sértő cselekmények** alapja is lehet.

A MAZSIHISZ az **antiszemitizmus rendszeres monitorozása** során a zsidó vagy annak vélt személyekkel szembeni uszító szöveg-, illetve szimbólumhasználatot a gyűlöletbeszéd egyik altípusaként kezeli, külön is kategorizálva egyrészt a személyekkel vagy szervezetekkel szembeni használatukat, másrészt a köztereken, intézményeken, illetve épületeken történő megjelenítést.¹⁴ Gyakorlati példák érzékletesen szemléltetik azt is, **hogyan kapcsolódik össze napjainkban az antiszemitizmus és a rasszizmus**.¹⁵ Tendenciáik regionális összehasonlítása során is egyértelműen látszik, hogy a két jelenség Kelet-Közép-Európában szorosan összekapcsolódik, és az elkövetői kör, az eszközök, valamint a társadalmi környezet is hasonló mintázatokat mutat az egyes országokban.¹⁶

A különböző kisebbségi, védett csoportok elleni gyűlöletkeltés egyik **speciális megjelenési formája napjainkban is az önkényuralmi jelképek** közterületeken, illetve közösségi felületeken való **szisztematikus elhelyezése**. Az önkényuralmi jelképeket a sok esetben szélsőséges nézeteket is valló csoportosulások tagjai ruházatukon, járműveiken, eszközeiken vagy akár tetoválásként önmagukon is feltüntetik azzal a céllal, hogy ezzel is kifejezzék a csoporthoz való tartozásukat, ideológiai elköteleződésüket. **Az önkényuralmi jelképek** ilyen formában történő **felhasználása minden esetben többletüzenetet hordoz**, és közös keretrendszeret biztosít extrémista, sok esetben paramilitáns csoportok számára, valamint **elősegíti a gyűlölet manifesztációját gyűlöletbeszéd vagy gyűlölet-bűncselekmények formájában**.

A szoros kapcsolatra tekintettel a fenti jelenségek értelmezését és jogi minősítését külön is szükségesnek tartom röviden bemutatni.

¹³ 1/2022. elvi állásfoglalás a második világháború végén a Szovjetunióba, kényszermunkára elhurcolt német nemzetiségű személyek és hozzátartozóik hadigondozásáról, 5. o.

¹⁴ Félix Anikó: Antiszemita incidensek jelentés 2019-2020. Budapest, MAZSIHISZ, 2020. 16-26.o.

¹⁵ Félix Anikó: i.m. 23.o.

¹⁶ Ildikó Barna – Anikó Félix (ed.): Modern antisemitism in the Visegrád countries. Tom Lantos Institute, Budapest, 2017.; EU-MIDIS II: Second European Union Minorities and Discrimination Survey. FRA, Belgium, 2017.; ECRI országjelentések: Magyarország (2023), Szlovákia (2023), Csehország (2023), Lengyelország (2023)

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) Miniszteri Tanácsának a gyűlölet-bűncselekmények elleni küzdelemről szóló határozata szerint **gyűlölet-bűncselekménynek** kell tekintenünk minden olyan bűncselekményt, ahol a bűncselekmény áldozatának, helyszínének vagy tárgyának kiválasztása mögött **ezen áldozatok, helyszínek vagy tárgyak meghatározott csoporthoz való vélt vagy valós tartozása, e csoporthoz fűződő kapcsolata, vagy e csoport számára nyújtott támogatása áll.** E csoportok bármely olyan tulajdonságon alapulhatnak, amelyben a csoport tagjai osztoznak, így például a tagok vélt vagy valós faji hovatartozása, nemzeti vagy etnikai származása, nyelve, bőrszíne, vallása, neme, kora, értelmi vagy testi fogyatékosága, szexuális irányultsága vagy más hasonló tulajdonsága.¹⁷

A gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni kiemelt büntetőjogi fellépés szükségességét a cselekmények üzenet-cselekmény jellege indokolja. Nemcsak a sértettre vannak különösen traumatizáló hatással, hanem azt az egész közösséget is megfélemlíthetik, amelyhez való tartozás vagy vélt tartozás miatt történik a támadás.

Az ilyen támadások ugyanakkor **az egész társadalom békéjét is fenyegetik,** mert hozzájárulhatnak az etnikai, vallási vagy más törésvonalak mentén kialakuló feszültségek fokozódásához. **Felerősítik a társadalomban már egyébként is meglévő ellenérzéseket** az adott csoport ellen, elmélyítik a különböző társadalmi csoportok közti ellentéteket, és **táptalajt jelentenek** a mélyben lappangó konfliktusok nyílt eszkalálódásához, a különböző gyűlölet-bűncselekmények megjelenéséhez.

Fokozottan megerősödnek ezek a folyamatok természeti vagy társadalmi kataklizmák idején. A **pandémia** például néhány hét leforgása alatt alakította át a stabilnak tartott társadalmi viszonyokat nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. A kereskedelmi és termelési struktúrák módosulása, a termékszűkösség és a népegészségügyi intézkedések elsősorban közvetlen gazdasági károkat okoztak. A demokratikus működési mechanizmusok gyors megváltozása, a szociális kapcsolatok radikális átalakulása és a csoportok közötti találkozási lehetőségek szűkülése pedig közvetett, de hosszú távon az előbbinél is súlyosabb társadalmi problémákat generált. Tovább rontotta a helyzetet a téves vagy kifejezetten megtévesztő információk gyors terjedése, amely gyengítette az állami, illetve szakmai szervezetekkel és a médiával szembeni bizalmat. Hasonló folyamat játszódott le az **orosz-ukrán háború** kirobbanása után, azzal, hogy bár a konkrét probléma jól lokalizálható, negatív hatásai ugyanúgy érintik a globális közösséget.¹⁸ Az Izrael és Hamász közötti háború kirobbanása már nem lokális, hanem több országot is érintő súlyos konfliktushoz, sőt, több földrészen is megjelenő gyűlölet-bűncselekmények elkövetéséhez vezetett, a társadalmi kapcsolatokat, együttműködéseket szétszakító következményei pedig jelenleg még kiszámíthatatlanok.

A gyűlölet motiválta cselekmények elleni fellépés szükségessége nemcsak az áldozatok, illetve az áldozati csoport megvédésének szükségességéből fakad, hanem annak **megerősítése** céljából is, **hogy az emberi jogok és a törvények valóban minden egyes állampolgárra nézve egyenlő mértékben érvényesek és kötelezőek.**

¹⁷ EBESZ Miniszteri Tanács 9/09. számú határozata. www.osce.org/cio/40695

¹⁸ A téma hazai feldolgozása kapcsán lásd például: Bárd Petra: Párhuzamosok: a COVID-19 és a társadalmi gyűlölet terjedése (2020); Gárdos-Orosz Fruzsina – Pap András László: A járvány kezelésének alkotmányjogi vonatkozásai (2021); Kovács Szitkay Eszter – Lőrincz Viktor Olivér - Pap András László: A pandémia és a strukturális (jog)egyenlőtlenség összefüggéseinek jogi és társadalmi értelmezési keretei (2020); Simek Ágnes - Frankfurter Márta: A koronavírus pandémia következményei a hajléktalanok körében (2021); Szajbély Katalin - Török Tamás: A koronavírus világjárvány hatása a sérülékeny csoportokra, kiemelt figyelemmel a roma és az LMBT-emberek helyzetére (2022); Uszkiewicz Erik: Romák a járvány idején (2020).

Ezzel biztosítható, hogy a modern társadalmak demokratikus értékei a gyakorlatban is megvalósuljanak. A társadalmi béke és köznyugalom megeremtésének elengedhetetlen feltétele a **kirekesztéssel és diszkriminációval szembeni következetes fellépés**. Az államnak és szerveinek minden rendelkezésre álló eszközt fel kell használniuk a kirekesztés és a rasszizmus elleni küzdelemben.

Napjaink egyik legnagyobb kihívása annak elérése, hogy az emberi jogok és különösen a nemzetiségi közösségek tagjai számára biztosított jogok bármilyen megsértése esetén ismereteken alapuló, előítéletektől mentes és megfontolt legyen a társadalom tagjainak a reakciója. Ehhez azonban **elengedhetetlen a jogalkotók és a jogalkalmazók példamutatóan elkötelezett és következetes cselekvése** minden olyan alkalommal, amely a társadalmi béke és együttműködés ellen hat. A sztereotip, előítéletes megközelítések és a csoportközi ellentétek csökkentését célul tűző **emberi jogi oktatás, toleranciára nevelés, a jövő nemzedék szemléletének tudatos formálása** napjainkban alapkövetelmény. A társadalmi szemléletformálásban az **oktatási intézmények** mellett a **közgyűjteményeknek, a történeti intézeteknek**, a szakmai alapú **emlékezetpolitikának** és a **művészetnek** is kiemelt szerepe van.

E körben a **közszereplők felelőssége** is rendkívül nagy, hiszen megszólalásaikkal a meglévő folyamatokat bármilyen irányban felerősíthetik, személyes példájukkal, megnyilvánulásaikkal hozzájárulhatnak a közbeszéd színvonalának emeléséhez, de a negatív tendenciák felerősödéséhez is.¹⁹

A gyűlöletkeltés elleni fellépésben a fent felsorolt megoldások holisztikus, komplex alkalmazása az elsődleges és általános lehetőség, a **jogi szabályozás** az állam végső, speciális eszköze.

Az önkényuralmi rendszerek szimbólumainak napjainkban történő használatához kapcsolódó alkotmányjogi és büntetőjogi vitákat minden esetben a **véleménynyilvánításhoz fűződő jog**, mint szabadságjog és az **emberi méltóság védelmével** kapcsolatos alapjogvédelmi kötelezettség mentén lehet lefolytatni. Az **alapjogok ütközésével** kapcsolatos viták középpontjában az a legfontosabb kérdés, hogy hol húzzuk meg a határát annak, ami még a szabadságjogok gyakorlásának területéhez tartozik, és melyek azok a magatartások, amelyekkel szemben az állam intézményei már kötelesek védelmet biztosítani, akár a legszigorúbb állami fellépési lehetőség felhasználásával. Nemcsak hazánkban, hanem Európa nagy részén is a mai napig **bűncselekménynek tekintendő** ezen rendszerek jelképeinek használata, egységes koncepció ugyanakkor nem létezik a szabályozásban.

Napjainkban ugyanakkor – a szélsőséges mozgalmak megerősödésével párhuzamosan – széles körű jogi és társadalmi **viták** zajlanak az önkényuralmi rendszerek jelképeivel kapcsolatos, szükségesnek tekintett társadalmi fellépés puha (oktatási, szemléletformálási) és kemény (jogalkotási, elsősorban büntetőjogi) eszközeinek alkalmazhatóságáról, illetve hatékonyságáról.

A következő fejezetekben nemzetiségi biztoshelyettesi feladat- és hatáskörömből adódóan elsősorban ez utóbbi szempontrendszer mentén mutatom be a nemzetközi és hazai szabályozás részleteit, valamint egyes ügyek kapcsán kialakított álláspontomat, reményeim szerint hozzájárulva a jogalkalmazói intézkedések következetesebbé tételéhez és a szakmai párbeszéd megélénküléséhez is.

¹⁹ 5/2020. elvi állásfoglalás a német nemzetiségi közösséget sértő kijelentésekről, a gyűlöletbeszéd elleni fellépés szükségességéről és a videómegosztó platformokon megjelenő sérelmes tartalmak elleni fellépés lehetőségeiről.

III. A hatályos szabályozás és kontextusa

Az önkényuralmi rendszerek szimbólumainak használatához kapcsolódó alkotmányjogi és büntetőjogi vitákat – az előbbieken említettekkel összhangban – minden esetben a **véleménynyilvánításhoz fűződő jog**, mint szabadságjog és az **emberi méltóság védelmével** kapcsolatos alapjogvédelmi kötelezettség mentén lehet lefolytatni. Hangsúlyoznom szükséges ismételten, hogy az **alapjogok ütközésével** kapcsolatos viták középpontjában az a legfontosabb kérdés, hogy hol húzzuk meg a határát annak, ami még a szabadságjogok gyakorlásának területéhez tartozik, és melyek azok a magatartások, amelyekkel szemben az állam intézményei már kötelesek védelmet biztosítani.

Az alábbi fejezetben rövid áttekintést nyújtok az átfogó európai szabályozási keretekről és a sok esetben ennek nyomán kialakult, illetve az évek során átalakult hazai szabályozásról.

3.1. Az önkényuralmi rendszerek és jelképek elleni küzdelem Európában

A rasszizmus és antiszemitizmus elleni fellépés, valamint az önkényuralmi rendszerek szimbólumai elleni küzdelem európai szinten kialakult eredményei több dokumentumban is megtalálhatóak. Az ezekre épülő és az elmúlt évtizedekben folyamatosan fejlődő nemzetközi jogi struktúra minimumkövetelményeket, szabályozási kereteket és potenciális eszközöket egyaránt ajánl a részes államok számára.

Az önkényuralmi jelképek használata elleni fellépés csak periférikus területét jelenti a gyűlöletkeltő vagy gyűlöletből fakadó erőszakos megnyilvánulások elleni teljes szabályozásnak, mégis segítséget nyújthat az egyes országok jogalkotóinak, valamint hivatkozási alapot szolgáltat az állami és nemzetközi jogvédő szervezetek számára.

3.1.1. Európa Tanács

Az **Európa Tanács** fellépése a nemzetiszocialista és fasiszta önkényuralmi rendszerekkel szemben a 20. század második felében leginkább a **rasszizmus és xenofóbia elleni küzdelem** kontextusában jelentkezett, amelyben kiemelt szerep jutott a **Rasszizmus és Intolerancia elleni Európai Bizottságnak** (ECRI) és a nemzeti kisebbségek jogainak védelmét szolgáló **Keretegyezmény Tanácsadó Bizottságának** (AC FCNM).

A **Parlamentari Közgyűlés** már viszonylag korán, 1995-ben részletes katalógust állított össze a rasszizmus, az idegengyűlölet, az antiszemitizmus és az intolerancia elleni harc eszközeiről, elsősorban a specifikus szükségleteket szem előtt tartó jogalkotás és a hatékony jogalkalmazás rendszerének kiépítését szorgalmazva, emellett azonban deklarálta a tömegtájékoztatás szerepét, valamint a nevelésre-oktatásra alapozott közép- és hosszútávú megelőző stratégiák döntő jelentőségét is.²⁰

²⁰ Európa Tanács Parlamentari Közgyűlése 1275. számú ajánlás, a rasszizmus, az idegengyűlölet, az antiszemitizmus és az intolerancia elleni harcról (1995. június 28.)

Az ECRI 1996 és 2015 között három tematikus dokumentumban bontotta ki a fenti ajánlások állami implementációjának javasolt protokollját.²¹ A megfogalmazott újabb és újabb eszközöket – így különösen a nem kormányzati szervek bevonását, az adatgyűjtést, az áldozatvédelmet, a széles körű tájékoztató programokat – és komplex követelményeket tematikus országjelentéseiben időről időre vizsgálja és értékeli az egyes tagországokban.²² A jelenleg futó hatodik monitoring ciklus országjelentései valamennyi tagállam esetében három azonos témára összpontosítanak: (I.) tényleges egyenlőség és a jogokhoz való hozzáférés, (II.) gyűlöletbeszéd és gyűlölet vezérelte erőszak, valamint (III.) integráció és befogadás, ezen felül több, az egyes tagállamokra vonatkozó speciális témát is megvizsgálunk.

A testület a 2022 decemberében kiadott, **Magyarországról készült hatodik országjelentésében** nem foglalkozott kimondottan az önkényuralmi jelképekkel, részletesen elemezte azonban a közbeszéd romlásával, a gyűlöletbeszéddel és a gyűlöletbűncselekményekkel kapcsolatos tapasztalatokat, valamint öt dedikált ajánlást tett a magyar jogalkotónak.²³

2. Az ECRI ajánlása, hogy a hatóságok az összes érintett szakemberrel, köztük a tanárokkal és a szociális munkásokkal együttműködve dolgozzanak ki és hajtsanak végre programokat az iskolai megfélemlítés/zaklatás ellen országszerte, különös tekintettel a hátrányos helyzetű régiókra. Az iskolaóri rendszer iskolai környezetre gyakorolt hatásának mélyreható értékelését is el kell végezni.

7. Az ECRI azt ajánlja, hogy a közszereplőket, beleértve a bármely oldalt képviselő politikai vezetőket egyértelműen ösztönözzék arra, hogy azonnal, határozottan és nyilvánosan foglaljanak állást a rasszista és LMBTI-fóbiás gyűlöletbeszéddel szemben, és minden ilyen megnyilvánulás ellen emeljenek szót, illetve ellenpéldával reagáljanak.

A választott testületeknek és a politikai pártoknak megfelelő magatartási kódexeket kell elfogadniuk, amelyek tiltják a gyűlöletbeszédet, felszólítják tagjaikat és követőiket, hogy tartózkodjanak a gyűlöletbeszédben való részvételtől, annak támogatásától vagy terjesztésétől, továbbá szankciókat írnak elő. E tekintetben az ECRI hivatkozik a gyűlöletbeszéd elleni küzdelemről szóló 15. számú általános politikai ajánlására, a Miniszteri Bizottság CM/Rec(2022)16 ajánlására a tagállamok számára a gyűlöletbeszéd elleni küzdelemről, valamint az európai politikai pártok chartájára a nem rasszista és befogadó társadalomért, amelyet az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése a 2443 (2022) számú állásfoglalásában hagyott jóvá.

²¹ AZ ECRI 1. számú általános ajánlása: Harc a rasszizmus, az idegengyűlölet, az antiszemitizmus és az intolerancia ellen (1996); Az ECRI 7. sz. általános ajánlása: A rasszizmus és a faji megkülönböztetés elleni küzdelem a nemzeti jogalkotásban (2002); Az ECRI 15. sz. általános ajánlása: A gyűlöletbeszéd elleni küzdelemről (2015)

²² Lásd részletesen: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/country-monitoring>

²³ Az ECRI jelentése Magyarországról – Hatodik ellenőrzési ciklus (elfogadva 2022. december 6.). 18-25.o.

8. Az ECRI ismételten szorgalmazza a Számítógépes Bűnözésről Szóló Egyezmény Kiegészítő – a számítógépes rendszereken keresztül elkövetett rasszista és idegengyűlölő jellegű cselekmények büntetendővé nyilvánításáról szóló – első Protokolljának aláírását és ratifikálását.

9. Az ECRI megismétli azon ajánlását, hogy a büntető törvénykönyvben a rasszista motiváció minden bűncselekmény esetében külön súlyosbító körülményként szerepeljen.

10. Az ECRI azt ajánlja, hogy a hatóságok prioritásként javítsák a bűnüldöző szervek kapacitását a rasszista és LMBTI-fóbiás gyűlöletbeszéd és gyűlöletbűncselekmények hatékony azonosítása és kezelése terén azáltal, hogy a 2019. évi gyűlöletből elkövetett bűncselekményekről szóló protokollról (Hate Crime Protocol) célzottabb és gyakorlatiasabb képzést biztosítanak számukra.

Az AC FCNM Magyarországról készült **ötödik véleménye**²⁴ a tolerancia előmozdítása, valamint a gyűlölet-bűncselekmények és gyűlöletbeszéd elleni fellépés kapcsán megállapította, hogy a politikai közbeszédben és a médiában uralkodó intolerancia általános légköre akadályozza, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek szabadon kifejezzék kultúrájukat és identitásukat a magánéletben és a nyilvánosság előtt, a társadalom minden szektorában. A testület ezért azt javasolta, hogy intézkedéseket kell hozni a tolerancia, a kultúrák közötti párbeszéd és a kölcsönös tisztelet szellemének valódi előmozdítására, a hatóságoknak pedig határozottan állást kell foglalniuk, és el kell ítélniük minden rasszista és intoleráns megnyilvánulást a közbeszédben. Minden szükséges intézkedést meg kell hozni a gyűlölet-bűncselekmények és a gyűlöletbeszéd elleni hatékony küzdelem érdekében is.

A **Miniszteri Bizottság** fentiek alapján kialakított **azonnali intézkedési javaslat**ai között egyebek mellett felkérte a magyar hatóságokat, hogy:

- tegyenek meg minden lehetséges intézkedést a tolerancia, a kultúrák közötti párbeszéd, a kölcsönös tisztelet és megértés szellemének előmozdítása érdekében a Magyarország területén élő valamennyi személy között, és teremtsék meg a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára a szükséges feltételeket ahhoz, hogy kultúrájukat és identitásukat a magánéletben és a nyilvánosság előtt is kifejezhessék, különösen az oktatás, a kultúra, a sport és a média területén; határozottan lépjenek fel minden rasszista vagy intoleráns kifejezésmód ellen és ítéljék el azokat a közszférában, különösen a politikai közbeszédben és a médiában;

- hatékonyan azonosítsák, regisztrálják, vizsgálják, üldözzék és szankcionálják a gyűlölet-bűncselekményekért és gyűlöletbeszédért felelős személyeket, és csökkentsék a gyűlöletbeszéd aluljelentését a jogalkotási intézkedések kiigazításával és megerősítésével, valamint a rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségek tudatosításával;²⁵

²⁴ Fifth opinion on Hungary – Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities (ACFC) (Adopted on 26 May 2020)

²⁵ Resolution CM/ResCMN(2021)8 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Hungary (Adopted by the Committee of Ministers on 3 February 2021 at the 1394th meeting of the Ministers' Deputies)

Az Európa Tanács keretei között az egykori szovjet érdekkörhöz kötődő keleti blokk felbomlása után került sor a kommunista-szocialista rezsimek örökségével és **jelképeivel kapcsolatos értelmezési környezet kialakítására**. Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) témával kapcsolatos gyakorlatát egy hazai vonatkozású eset, a **Vajnai kontra Magyarország ügy**²⁶ alapozta meg 2008-ban.²⁷

A döntés alapja egy Magyarország ellen benyújtott kérelem volt, amelyet egy magyar állampolgár kérelmező terjesztett az EJEB elé. A kérelmező, a Munkáspárt alelnökeként 2003. február 21-én egy Budapest belvárosában tartott nyilvános politikai demonstráción vett részt szónokként. A rendezvény közben a kérelmező zakójának hajtókáján egy 5 cm átmérőjű ötágú vörös csillagot viselt. A jelen lévő rendőr megkérte, hogy távolítsa azt el, amit ő meg is tett. A fenti eseményeket követően **büntetőeljárás indult a kérelmezővel szemben önkényuralmi jelkép használata miatt**, amelynek eredményeként az érintettet jogerősen elítélték. A kérelmező a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítését követően az EJEB 10. cikkében foglalt **szólásszabadsághoz fűződő jogának** sérelmére hivatkozva az EJEB-hez fordult.

Döntésében a testület kiemelte, hogy a vizsgált esetben a kérelmező **közvetlenül nem hirdetett olyan ideológiát, amely az önkényuralmi rendszereket támogatta volna, és nem fejezte ki megvetését azok áldozatai iránt**. A kérelmező egy bejegyzett, jogszerűen működő párt tisztségviselője volt, aki egy bejelentett, jogszerű demonstráción vett részt. Ezek fényében az EJEB nem látta megállapíthatónak, hogy a kérelmező a jelképhasználat általi véleménynyilvánításával az önkényuralmi, elnyomó rendszerek tetteinek jogosságát vagy helyességét igazolni próbálta volna.²⁸

A testület megállapította, hogy **a vitatott ítélet alapján kiszabott büntetőjogi szankció beavatkozást jelentett a kérelmező szólásszabadsághoz fűződő jogába**.²⁹ Kiemelte ugyanakkor, hogy az önkényuralmi jelképek használatának korlátozása törvényben meghatározott és kellően egyértelmű volt, megfelelt az előreláthatóság követelményének, annak legitim célja a közrend és mások jogainak védelme volt.³⁰

Az EJEB végezetül azt vizsgálta, hogy a korlátozás „szükséges volt-e a demokratikus társadalomban”, felfedezhető-e olyan „nyomós társadalmi érdek”, amely indokolja azt.³¹ Az EJEB álláspontja szerint **a szólásszabadság és különösen a politikai véleménynyilvánítás alapvető fontosságú a demokratikus társadalmi berendezkedés működése szempontjából**, kiemelkedő és fokozottan védendő közösségi érdek. A vélemények pluralizmusa, a bántó, sértő véleményekkel szembeni tolerancia, a nyitott gondolkodásmód nélkül nem létezik „demokratikus társadalom”. Tekintettel erre, az EJEB alapján a politikai, illetve egyéb közérdekű kérdésekkel összefüggő viták és kifejezések korlátozhatósága kizárólag szűk körben lehetséges, akkor, ha világos, nyomós és konkrét társadalmi érdek indokolja azt. Jelen esetben **a vörös csillag nyilvános viselése egyértelműen politikai vélemény kifejtésének minősült**.³²

²⁶ Vajnai v. Hungary, 2008. július 8., no. 33629/06

Az EJEB döntéséről szóló esetelemzést ld. Koltay András: A vörös csillag Európában – A Vajnai v. Hungary ügy az EJEB előtt. Jogesetek Magyarázata, 2010/1.

²⁷ Smuk: i.m. 235.o.

²⁸ Vajnai v. Hungary, 2008. július 8., no. 33629/06, § 25.

²⁹ Vajnai v. Hungary, 2008. július 8., no. 33629/06, § 29.

³⁰ Vajnai v. Hungary, 2008. július 8., no. 33629/06, § 30. és 34.

³¹ Vajnai v. Hungary, 2008. július 8., no. 33629/06, § 29., 43.

³² Vajnai v. Hungary, 2008. július 8., no. 33629/06, § 46-47.

Az EJEB szerint kétségtelen, hogy a vörös csillag jele alatt tömeges emberi jogi jogsértéseket követtek el a múltban, álláspontja szerint ugyanakkor a vörös csillag többféle jelentéssel bíró jelkép, nem kizárólag a pusztító kommunista diktatúra, hanem például a nemzetközi munkásmozgalom jelképe is, több nyugat-európai baloldali párt ma is feltüntetési címerében, logójában,³³ és Európában csak igen kevés állam tiltja nyilvános használatát.³⁴ Az EJEB kiemelte, hogy **bármilyen korlátozás alkalmazásakor a legnagyobb fokú gondosságot kell tanúsítani**, különösen olyan esetekben, amikor többértelmű szimbólumokról van szó.³⁵

Az EJEB mindezek alapján **arra a következtetésre jutott**, hogy Magyarország nem igazolta, hogy a vörös csillag viselése automatikusan az önkényuralmi rendszerrel való azonosulást jelentene. Elfogadta ugyanakkor azt az érvelést, hogy egy olyan szimbólum használata, amely a kommunista rezsim uralma alatt mindenütt jelen volt, kellemetlen érzéseket kelt a volt áldozatokban és hozzátartozóikban, akik joggal találhatják megvetést kifejezőnek a használatot. Az ilyen érzelmek azonban, bármennyire is érthetőek, önmagukban nem határozhatják meg a véleménynyilvánítás szabadságának határait. Különbséget kell tenni a sokkoló vagy zavaró vélemények és azon megnyilvánulások között, amelyek a társadalmi toleranciára nem tarthatnak joggal igényt.³⁶

Az újabb – összevontan vizsgált – ügyeket illetően a bíróság megjegyezte, hogy a nemzeti jog kifogásolt rendelkezése változatlan, és a beavatkozás körülményei is hasonlóak. A bíróság ennél fogva nem talált olyan tényt vagy érvet, amely a bíróságot eltérő következtetés levonására bírná. A kérdéssel kapcsolatos esetjogára figyelemmel a bíróság úgy vélte, hogy a kérelmezők pusztán amiatti büntetőjogi elítélése, hogy vörös csillagot viseltek, nem tekinthető „nyomós társadalmi szükségletre” adott válasznak, ezért megállapította az Egyezmény 10. cikkének a megsértését.³⁷

Az Európa Tanács alkotmányjogi szakértőkből álló csoportja, a Joggal a Demokráciáért Európai Bizottság (közismert nevén: **Velencei Bizottság**) egy, a moldovai pártszabályozással kapcsolatos alkotmánybíróági ügyben megfogalmazott amicus curiae-ben foglalkozott bővebben a kérdéskörrel.³⁸

A Velencei Bizottság szerint **a szóban forgó jelképek tilalma szinte szükségszerűen ütközik a véleménynyilvánítás és az egyesülés szabadságával**, ezért e kiemelt értékek védelme miatt alapos vizsgálatra van szükség az intézkedések elfogadhatóságának megítélésékor. A **tilalmat alátámasztó célkitűzések legitimitása** a Velencei Bizottság szerint több érdekléssel is alátámasztható. Az egyes tilalmak iránti nyomós társadalmi szükséglet igazolható a demokrácia védelmével, valamint mások jogainak sérelme és a köznyugalom megzavarásának megelőzésével. A testület a Vajnai ügyben kifejtett EJEB álláspontra utalva kiemelte, hogy **a totalitárius ideológia hirdetésének lehetősége nem elégséges indok a szimbólumok tilalmára**, különösen, ha ezek többes jelentéstartalommal bírnak.

³³ Vajnai v. Hungary, 2008. július 8., no. 33629/06, § 52.

³⁴ Magyarországon kívül Litvánia, Lettország és Szlovákia. Ld. Koltay, 2010. 78.

³⁵ Vajnai v. Hungary, 2008. július 8., no. 33629/06, § 51.

³⁶ Vajnai v. Hungary, 2008. július 8., no. 33629/06, § 57-58.

³⁷ Vajnai v. Hungary, 2019. június 27., no. 36358/14.

³⁸ CDL-AD(2013)004. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2013\)004-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2013)004-e)

3.1.2. Európai Unió

Az Európai Unióban a jelenség elleni fellépés két szakpolitikai területen is megfigyelhető: a nemzetiszocialista és fasiszta szimbólumok és jelszavak tilalmával kapcsolatos jogi törekvések, valamint a rasszizmus elleni fellépés egyéb szakpolitikai eszközei egymást erősítve működnek.

Az európai regionális emberi jogi rendszer vívmányaira és az EU alapértékeire³⁹ épülő **antidiszkriminációs alapidokumentum** már a 2000-es években megszületett: a faji egyenlőségről szóló irányelv⁴⁰ a faji vagy etnikai származáson alapuló megkülönböztetés tiltott formáiról, a hatékony szankció- és független intézményrendszerrel rendelkező tagállami implementációs kötelezettséget írt elő. Magyarország az irányelvből fakadó jogalkotási kötelezettségének az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény elfogadásával tett eleget. A Bizottság 2018-ban **az egyenlőséggel foglalkozó szervezetekről szóló ajánlásában**⁴¹ – főképp a végrehajtás során tapasztalt anomáliák miatt – külön is megerősítette a nemzeti emberi jogi intézmények hatékony, proaktív és koordinált szakmai munkájának kulcsszerepét, kiemelve a közös minimumra vonatkozó alapponthoz.⁴²

A **Kerethatározat megerősítette a gyűlöletbeszédre és a gyűlöletbűncselekményekre adandó hatékony, arányos és visszatartó erejű büntetőjogi válasz uniós szintű keretrendszerét.**⁴³ A tagállamoknak bűncselekménnyé kellett nyilvánítaniuk a gyűlöletbeszédet, vagyis a nyilvánosság előtti faji, bőrszín szerinti, vallási, származás szerinti vagy nemzeti, illetve etnikai hovatartozás alapján erőszakra vagy gyűlöletre való uszítást. Előírta továbbá a tagállamok számára, hogy a rasszista és idegengyűlölő indíték súlyosbító körülménynek minősüljön a gyűlöletbeszédetől eltérő bűncselekmények esetében, illetve az ilyen indítékot figyelembe lehessen venni a szankciók meghatározásakor.

- „1. (1) Minden tagállam meghozza a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy a következő szándékos cselekmények büntetendők legyenek:
- a) nyilvánosság előtt erőszakra vagy gyűlöletre uszítás faji, bőrszín szerinti, vallási, származás szerinti vagy nemzeti, illetve etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott személyek csoportjával vagy e csoport valamely tagjával szemben;
 - b) az a) pontban említett cselekmény elkövetése röpiratok, képek vagy egyéb anyagok nyilvános terjesztése vagy forgalmazása útján;

³⁹ Lásd különösen: Európai Unióról szóló Szerződés 2. és 10. cikk, az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 19. cikk és 67. cikk (3) bekezdés, Európai Unió Alapjogi Chartája 20. és 21. cikk.

⁴⁰ A Tanács 2000/43/EK irányelve (2000. június 29.) a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról (faji egyenlőségi irányelv)

⁴¹ A Bizottság (EU) 2018/951 ajánlása (2018. június 22.) az egyenlőséggel foglalkozó szervezetekre vonatkozó előírásokról (a továbbiakban: 2018/951 ajánlás)

⁴² Lásd: A Bizottság (EU) 2018/951 ajánlása (2018. június 22.) az egyenlőséggel foglalkozó szervezetekre vonatkozó előírásokról, valamint a Principles relating to the status of national institutions (Paris Principles), UN Doc. A/RES/48/134. (1993. december 20.)

⁴³ az Európai Unió Tanácsának 2008/913/IB kerethatározata (2008. november 28.) a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről

c) a Nemzetközi Büntetőbíróság statútumának 6., 7., illetve 8. cikkében meghatározott népirtás, emberiesség elleni vagy háborús bűncselekmény nyilvánosság előtti védelmezése, tagadása vagy súlyosan jelentéktelen színben való feltüntetése faji, bőrszín szerinti, vallási, származás szerinti vagy nemzeti, illetve etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott személyek egy csoportja vagy e csoport valamely tagja ellen irányuló módon, amennyiben az adott cselekményt olyan módon valósítják meg, hogy az e csoport vagy annak valamely tagja ellen erőszakra vagy gyűlöletre való uszításra alkalmas;

d) a Nemzetközi Katonai Törvényszéknek az 1945. augusztus 8-i Londoni Egyezményhez csatolt chartája 6. cikkében meghatározott bűncselekmények nyilvánosság előtti védelmezése, tagadása vagy súlyosan jelentéktelen színben való feltüntetése faji, bőrszín szerinti, vallási, származás szerinti vagy nemzeti, illetve etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott személyek egy csoportja vagy e csoport valamely tagja ellen irányuló módon, amennyiben az adott cselekményt olyan módon valósítják meg, hogy az e csoport vagy annak valamely tagja ellen erőszakra vagy gyűlöletre való uszításra alkalmas.

(2) Az (1) bekezdés alkalmazásakor a tagállamok dönthetnek úgy, hogy kizárólag azt a cselekményt büntetik, amely a közrend megzavarására alkalmas vagy fenyegető, gyalázkodó vagy sértő jellegű.”

A Kerethatározat ugyan nem utal explicit módon az önkényuralmi jelképekre és tilalmukra, de a magyar jogban megtalálhatók a dokumentumnak megfeleltethető további tényállások.

A Kerethatározatot **az áldozatok jogairól szóló** 2012-ben kiadott **irányelv**⁴⁴ egészíti ki, amelynek többek között az a célja, hogy igazságszolgáltatást, védelmet és támogatást biztosítson a gyűlölet-bűncselekmények és a gyűlöletbeszéd áldozatainak. A szükséges jogalkotási folyamat a tagállamokban hiánytalanul megtörtént, a Bizottság az elmúlt évtizedben azonban többször is felhívta a figyelmet a nemzeti szabályok jelentősen eltérő minőségére, a nehézkes és problémás végrehajtásra.⁴⁵ Részben az említett felvetésekre tekintettel 2016-ban létrejött **a rasszizmus, az idegengyűlölet és az intolerancia egyéb formái elleni küzdelemmel foglalkozó magas szintű munkacsoport**, amely közvetlenül támogatja a Kerethatározat hatékony végrehajtására irányuló tagállami erőfeszítéseket.

A jogszabályok hatékony érvényesülését segítő átfogó szakpolitikai eszközként jelent meg az **EU 2020–2025-ös időszakra vonatkozó rasszizmus elleni cselekvési terve**⁴⁶ (Cselekvési Terv), amely egyben az Egyenlőségközpontú Unió stratégiai prioritásának egyik kiemelt horizontális eleme lett.⁴⁷

⁴⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról

⁴⁵ 2014. december 1-jén a Bizottság hatáskört kapott arra, hogy felügyelje a kerethatározatok tagállamok általi átültetését. Lásd: (COM(2014) 27 final).

⁴⁶ Egyenlőségközpontú Unió: az EU rasszizmus elleni cselekvési terve a 2020–2025-ös időszakra. COM(2020) 565 final.

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/a_union_of_equality_eu_action_plan_against_racism_2020_-_2025_hu.pdf (2022.08.20.)

⁴⁷ Ezek közé tartozik A nemi esélyegyenlőségi stratégia (2020-2025) (COM(2020) 152 final); Az LMBTIQ-személyek egyenlőségéről szóló stratégia (2020–2025) (COM(2020) 698 final); Az Európai Demokráciára vonatkozó cselekvési terv (COM(2020) 790 final); Az integrációról és a befogadásról szóló uniós cselekvési terv

A Bizottság a dokumentumban hangsúlyozta, hogy egységesebb fellépést vár el a tagállamoktól az **erőszakos szélsőséges csoportok kezelésének módját** illetően, különösen az emberiesség elleni bűncselekmények, illetve a nemzetiszocialista bűnök tagadásához, valamint a terrorista csoportok propagandájához kapcsolódóan.⁴⁸ Ennek egyik módja a hálózatos együttműködés tudatos erősítése. A Cselekvési Terv a magas látencia kapcsán hangsúlyozza azt is, hogy a megalapozott döntéshozatal és a koordinált fellépés kiemelt eszköze az egyenlőséggel kapcsolatos **adatok gyűjtésére vonatkozó új megközelítés** lehet. A cél, hogy a tagállamok – egyéni történelmi, társadalmi és kulturális adottságaiknak megfelelően – a faji vagy etnikai származás szerinti bontásban megjelenő adatok gyűjtése felé mozduljanak el annak érdekében, hogy egyaránt képet kapjanak a hátrányos megkülönböztetés és az áldozattá válás szubjektív tapasztalatairól, valamint a rasszizmus és a hátrányos megkülönböztetés strukturális szempontjairól. Az adatoknak átfogónak, megbízhatónak, rendszeresnek és időszerűnek, emellett reprezentatívnak és összehasonlíthatónak kell lenniük.⁴⁹

Az Európai Unió puha eszközként az utóbbi időben kiemelt szerepet szán a totalitárius rendszerekről szóló **párbeszédnek és az európai emlékezetpolitika megerősítésének** is,⁵⁰

*„mivel Európa csak akkor lesz egységes, ha közös véleményt tud kialakítani történelméről, ha közös örökségként tudja elismerni a náciizmust, a sztálinizmust és a fasiszta és kommunista rendszereket, valamint őszinte és érdemi vitát tud folytatni az e rendszerek által az elmúlt évszázadban elkövetett bűnökről, (...)”.*⁵¹

3.2. A hazai alkotmánybírósági gyakorlat és a büntetőjogi szabályozás változása

Az önkényuralmi jelképek tilalmával kapcsolatos jogszabályi környezet hazai történetének alakulását több tényező is befolyásolta. Ezek közé tartozik az emberi méltósághoz és a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő alapjogok ütközésével, valamint a gyűlöletbűncselekmények szankcionálásával kapcsolatos alkotmánybírósági gyakorlat, ezen belül is az önkényuralmi jelképek tilalmával kapcsolatban született két, egymásnak látszólag ellentmondó alkotmánybírósági döntés, számos EJEB-ítélet, valamint a Btk. vonatkozó rendelkezéseinek változásai.

A kialakult gyakorlatnak megfelelően **az alapvető jogok biztosa és a biztoshelyettesek** egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggés-rendszer feltárása során **alapjogi érveket felsorakoztatva autonóm, objektív és neutrális módon járnak el.** Ugyanakkor következetesen, zsinórmértékként támaszkodnak az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos korábbi elvi megállapításaira is, valamint – az ombudsmani jogvédelem speciális vonásainak megfelelően – alkalmazzák az alapjogkorlátozás alkotmányosságát megítélni hivatott egyes alapjogi teszteket.

(2021-2027) (COM(2020) 758 final); Stratégia a fogyatékossgal élő személyek jogainak érvényre juttatásáért (2021–2030) COM(2021) 101 final

⁴⁸ Cselekvési Terv 10.

⁴⁹ Cselekvési Terv 19.

⁵⁰ Lásd például: A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: Az európai totalitárius rendszerek által elkövetett bűncselekmények emlékezte (COM/2010/0783 végleges); Az Európai Parlament 2009. április 2-i állásfoglalása az európai lelkiismeretről és a totalitarizmusról (2010/C 137 E/05); Az Európai Parlament 2019. szeptember 19-i állásfoglalása az európai megemlékezés fontosságáról Európa jövője számára (2019/2819(RSP))

⁵¹ Az Európai Parlament 2009. április 2-i állásfoglalása: i.m. K) pont

3.2.1. Az Alkotmánybíróság gyakorlata az egyes érintett alapvető jogok tekintetében

Az Alaptörvény II. cikke értelmében az emberi méltóság sérthetetlen, minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz. Az Alkotmánybíróság működésének kezdeti időszakában határozataival részleteiben is értelmezte és kibontotta az emberi méltósághoz való jog tartalmát.

„Az emberi méltósághoz való jog azt jelenti, hogy van az egyén autonómiájának, önrendelkezésének egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva – a klasszikus megfogalmazás szerint – az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá. (...) A méltóság az emberi étellel eleve együttjáró minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő. Az egyenlő méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni. Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól is, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit.”⁵²

Az Alkotmánybíróság következetes gyakorlatában az emberi méltósághoz való jog általános személyiségvédelmi funkcióval is bír, e jog az általános személyiségi jog megfogalmazása. Az általános személyiségi jog anyajogként szubszidiárius alapjog, amelyre mindenki hivatkozhat az egyén autonómiájának védelmében.⁵³

Az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdése szerint mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. A véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alapjogok között, az többféle szabadságjog, az úgynevezett kommunikációs alapjogok anyajoga.⁵⁴

Az alapjog különös jelentőségét az adja, hogy egyrészt az önkifejezés, az önmegvalósítás eszköze, ezzel az emberi méltóság része, másrészt a demokratikus társadalom működésének nélkülözhetetlen előfeltétele. Az ember gondolatai, véleménye és meggyőződése alapvető részei identitásának. Személyiségének egy részétől fosztjuk meg azt, akit meggátolunk véleménye szabad kifejezésében. **A vita és a párbeszéd egyúttal a demokratikus társadalom nélkülözhetetlen alkotórésze.** A véleménynyilvánítás szabadsága az egyén fejlődésén keresztül lehetővé teszi az egész társadalom fejlődését. Az Alkotmánybíróság arra is rámutatott, hogy szabad és működő társadalomban a szélsőséges, kirekesztő vélemény hangoztatása a társadalom alapjait és működőképességét ugyan nem veszélyezteti, de elutasításra vezet, mert a kirekesztő, szélsőséges nézeteit hangoztató személy ezen nézetek kapcsán saját magát szorítja perifériára.⁵⁵

A véleménynyilvánításhoz való jog ugyan kitüntetett szerepet élvez az alapjogi rendszerben és az Alkotmánybíróság gyakorlatának értelmében is fokozott alkotmányos védelmet élvez, de nem minősül korlátozhatatlan alapjognak.⁵⁶ Az Alaptörvény maga fel is állítja a véleménynyilvánítás szabadságának sarkalatos korlátait.

⁵² 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991. 308-309.o.

⁵³ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, ABH 1990. 44-45.o.

⁵⁴ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992. 171.o.

⁵⁵ 96/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008. 820.o.

⁵⁶ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992. 178.o.

Alaptörvény IX. cikk (4) *A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.*

(5) *A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.*

A **közösségek méltóságának védelme** az Alaptörvény értelmében tehát az egyéni véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányos korlátja lehet.⁵⁷ Az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján az emberek meghatározott csoportjai elleni gyűlöletkeltés alkotmányos védelemben részesítése véleménynyilvánítás szabadságára hivatkozva feloldhatatlan ellentmondás jelentene több alapvető alkotmányos elvvel és alapjoggal. Így különösen szemben állna az Alaptörvényben kifejezésre jutó politikai berendezkedéssel és értékrenddel, a demokratikus jogállamiságra, az emberek egyenlőségére, az egyenlő méltóságára, valamint a hátrányos megkülönböztetés tilalmára, a nemzetiségek védelmére, elismerésére vonatkozó alkotmányos jogokkal.⁵⁸

A véleményszabadság és így a közügyeket érintő szólás alkotmányosan igazolható korlátját **az emberi méltóságból fakadó becsületvédelem, továbbá a jó hírnév védelme jelenti.** Nem jelenti ugyanis a közéleti véleménynyilvánítás szabadságának megvalósítását az, ha valaki a másik személyt emberi mivoltában megalázza, hiszen **az emberi méltóság korlátozhatatlan, az emberi státuszt meghatározó lényeg.**⁵⁹ Ilyen korlátot jelent az öncélú, a közügyek vitatásának körén kívül eső, így a magán-, vagy családi élettel kapcsolatos közlések tilalma, amelyek célja a pusztán megalázás, illetve a bántó vagy sértő kifejezések használata, vagy más jogsérelem okozása, továbbá az olyan vélemények, amelyek az emberi státusz nyilvánvaló és súlyos becsmélésében öltenek testet.⁶⁰ Később az Alkotmánybíróság pontosított, amikor „*az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdését értelmező újabb határozatában arra is rámutatott, hogy a rendelkezés a véleménynyilvánítás szabadságának határát jelöli ki, ez a határ ugyanakkor nem valakinek a megsértése, hanem az emberi méltóság megsértése. A személyiséget szubjektíve sértő, de az emberi méltóság sérelmét el nem érő kifejezéseket az Alaptörvény IX. cikke védi.*”⁶¹

Annak ellenére, hogy az Alaptörvény IX. cikk (4)-(5) bekezdéseit ugyanazon Alaptörvény-módosítás (negyedik módosítás) iktatta be, az (5) bekezdés értelmezésére először a 6/2021. (II. 19.) AB határozatban került sor.

„Figyelemmel arra, hogy a (4) bekezdés kapcsán azonban kiterjedt gyakorlatot alakított már ki a testület, így az (5) bekezdés értelmezése során is ebből indult ki, hiszen a két bekezdés egymásra tekintettel értelmezhető. A (4) bekezdéssel kapcsolatban kialakított gyakorlattal összhangban a testület azt állapította meg,

⁵⁷ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992. 181.o.

⁵⁸ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992. 173.o.

⁵⁹ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [29]; megerősíti: 3348/2018. (XI. 12.) AB határozat, Indokolás [26].

⁶⁰ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat.

⁶¹ 3048/2020. (III. 2.) AB határozat, Indokolás [31].

*hogy véleménynyilvánítás szabadságának határa ugyanakkor nem valamely közösségnek (illetve a hozzá tartozó egyes személyeknek) a megsértése, hanem a közösség méltóságának megsértése. A közösség méltóságának megsértése **nem azonos a közösség megsértésével, s még kevésbé a közösség egyes tagjai érzéseinek megsértésével.** A közösséghez tartozó egyén emberi méltóságának a közösséghez való tartozásával összefüggő megsértése természetesen az egyén szubjektív érzéseinek a megsértését is eredményezi. Visszafelé ez azonban nem törvényszerű: a közösség valamely tagja szubjektív értékítéletének, érzelmi beállítottságának vagy esetleges érzékenységének a megsértése nem feltétlenül jelenti az illető emberi méltóságának, illetve a közösség méltóságának a megsértését. Az Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdésében nevesített közösségekhez tartozó egyes személyeket **szubjektíve esetlegesen sértő, de emberi méltóságuk sérelmét el nem érő** kifejezéseket az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdése védi.”⁶²*

Az alapjogok deklarálásán és tiszteletben tartásán túl az államnak további, úgynevezett **intézményvédelmi kötelezettsége** is van. Az Alkotmánybíróság a 12/2004. (IV. 7.) AB határozatában korábbi döntéseire hivatkozva hangsúlyozta:

„Az állam kötelessége az alapvető jogok tiszteletben tartására és védelmére a szubjektív alapjogokkal kapcsolatban nem merül ki abban, hogy tartózkodnia kell megsértésüktől, hanem magában foglalja azt is, hogy gondoskodnia kell az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről. Ennek érdekében a jogalkotó köteles olyan szabályozást alkotni, amely a lehető legnagyobb mértékben biztosítja az alapjogok érvényesülését.”⁶³

Alapjogvédelmi kötelezettségük keretében **az állam és intézményei kötelesek annak elősegítésére**, hogy az egyenlő méltóság elvének érvényesülését azon csoportok és tagjaik vonatkozásában is általános jelleggel biztosítsák, akik a társadalomban széles körben jellemző előítéletek okán könnyebben válnak sztereotip gondolkodásminták és előítélet-motivált cselekmények áldozataivá, ezáltal akadályoztatva vannak abban, hogy életüket egyenlő méltóságú személyként teljesíthessék ki.

A témával kapcsolatban két ilyen alapvető szabályozási eszközt érdemes kiemelni. A **polgári jogi fellépés** központi elemét a Ptk. alábbi rendelkezése képezi:

Ptk. 2:54. § (5) *A közösség bármely tagja jogosult a személyisége lényeges vonásának minősülő, a magyar nemzethez, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez tartozásával összefüggésben a közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezésmódjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén a jogsértés megtörténtétől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül személyiségi jogát érvényesíteni. A közösség bármely tagja a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésének kivételével a személyiségi jogok megsértésének valamennyi szankcióját érvényesítheti.*

⁶² Árva Zsuzsanna: Nagykomentár Magyarország Alaptörvényéhez. 2023. évi jogtár-formátumú kiadás.

⁶³ 12/2004. (IV. 7.) AB határozat.

A polgári jogi eszközök mellett egy demokratikus jogállamban az állam büntetőhatalmának is szerep juthat a közösségek méltóságának és becsületének védelmében. Az Alkotmánybíróság értelmezésében a jogi felelősség rendszerében a büntetőjog az ultima ratio. Feladata a jog és erkölcs egységének, a normák követésének kikényszerítése akkor, amikor az egyéb jogágak előírásai és az ahhoz kapcsolt felelősségi rendszer eszközei elégtelennek bizonyulnak. Tekintettel erre, a büntetőjogi szankcióval sújtott cselekmények körének meghatározásakor a törvényalkotó nem járhat el önkényesen, az alapvető szabadságokat értelemszerűen korlátozó büntetőjogi eszközrendszer csupán **feltétlenül szükséges esetben** és az elérni kívánt célhoz, vagy a védendő értékhez képest **arányos mértékben** vehető igénybe.⁶⁴

Összefoglalva elmondható, hogy az Alkotmánybíróság szerint a véleménynyilvánítás szabadságát nem sértik az olyan büntetőjogi tényállások, mint a nemzeti jelkép megsértése⁶⁵ vagy az önkényuralmi jelképek használata.⁶⁶ A gyűlöletbeszéddel összefüggésben a testület nem zárta ki, hogy a jogalkotó a közösségek méltóságának védelméről a büntetőjog eszközeivel is gondoskodjon.⁶⁷

3.2.2. Az Alkotmánybíróság gyakorlata az önkényuralmi jelképek használatáról

A magyar büntetőjog 1993 óta – bizonyos kivételekkel – büntetni rendeli a következő jelképek nagy nyilvánosság előtti használatát: horogkereszt, SS-jelvény, nyilaskereszt, sarlókalapács, ötágú vörös csillag.

Az önkényuralmi jelképek használatát tiltó büntetőjogi tényállást⁶⁸ az **Alkotmánybíróság 2000-ben alkotmányosnak találta**. A testület – hivatkozva az EJEB akkori gyakorlatára is – **14/2000. (V. 12.) AB határozatában** úgy értékelte, hogy a véleményszabadság korlátozható, ha az a demokratikus társadalomban szükséges: a véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányosan még megengedett korlátozhatóságát jelenti, ha a tiltott magatartás nem pusztán egy – helyesnek vagy helytelennek tartott – politikai nézetet fejez ki, hanem annál több: a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek méltóságát sértve veszélyezteti a köznyugalmat is, ami **igazolhatja a büntetőjogi védelem létrehozását**.⁶⁹

A testület megállapította, hogy a múltban sérelmet elszenvedett emberekben és ezek különféle közösségeiben az önkényuralmi jelképeknek a vizsgált tényállásban tiltott használata méltán **fenyegetettség érzetet, konkrét tapasztalatokon alapuló félelmet ébreszthet**, hiszen a jelképek a totalitárius eszmékhez kapcsolódó embertelenségek megismétlődésének rémét keltik fel.

„A szóban lévő jelképeknek minden korlátozás nélküli, nyilvános, szabad használata a jelen történelmi helyzetben az emberi személy méltóságát tisztelő, ezért a gyűlölet és agresszió eszméit elítélő, a demokrácia értékei mellett elkötelezett minden személyt súlyosan sért, és különösen sérti a náciizmus és a

⁶⁴ 16/2013. (VI. 20.) AB határozat, Indokolás [53].

⁶⁵ 13/2000. (VI. 12.) AB határozat.

⁶⁶ 14/2000. (V. 12.) AB határozat.

⁶⁷ 18/2004. (V. 25.) AB határozat.

⁶⁸ régi Btk. 269/B. §

⁶⁹ 14/2000. (V. 12.) AB határozat IV. 1. pont.

*kommunizmus üldözötteit. Magyarországon elevenen él a köztudatban és az üldözéseket túlélők közösségeiben a tiltott jelképekben sűrűsödő mindkét eszme emléke és a jelképek használata mellett elkövetett minden bűn; ezek nem kerültek feledésbe. Közöttünk élnek a súlyos sérelmet szenvedett személyek és hozzátartozóik. A jelképek használata felidézi a még közeli múltat az akkori fenyegetésekkel, az embertelen szenvedéseket, deportálásokat és halált hozó ideológiákat.*⁷⁰

A testület a fentiek alapján megállapította, hogy az adott történelmi helyzetben a **büntetőjogi eszközrendszer biztosítja a hatékony védelmet**, vagyis a demokratikus társadalom védelmét jelenti, s ezért nem alkotmányellenes, ha az állam az adott történelmi helyzetben a demokráciával ellentétes, vagyis önkényuralmi hatalmi rendszerek adott jelképeivel kapcsolatos, egyes konkrét magatartásokat tilt meg: a terjesztést, a nagy nyilvánosság előtti használatot, közszemlére tételt. A tényállásban megjelenő korlátozás a védett célok súlyához képest nem minősíthető aránytalanul, a korlátozás terjedelme és szankciója az alkalmazható legenyhébb eszköznek minősül, ezért a régi Btk. e szabályában megfogalmazott alapjog-korlátozás megfelel az arányosság alkotmányos követelményének.

2013-ban ugyanakkor az Alkotmánybíróság – az idézett strasbourgi döntésre is figyelemmel – **4/2013. (II. 21.) AB határozatában a teljes tényállást megsemmisítette.**

A testület fenntartotta, hogy az önkényuralmi jelképek használatának büntetőjogi fenyegetettsége indokolt lehet, mert a 20. század szélsőséges politikai diktatúráihoz kötődő szimbólumaival összefüggő magatartások egyrészt érzékenyen érinthetik, illetve sérthetik az emberi méltóságot, másrészt ellentétesek az Alaptörvényből levezethető alkotmányos értékrenddel. Megállapította ugyanakkor, hogy **a régi Btk. 269/B. § (1) bekezdése túl tágan határozza meg a büntetendő magatartások körét, mert nem differenciál, hanem a jelképhasználatot általában rendeli büntetni**, jóllehet a célzat, az elkövetési módozat vagy a kiváltott eredmény figyelembevétele az egyes szimbólumok esetében elengedhetetlen lehet. A jelképhasználat általános büntetendővé nyilvánítása ahhoz vezet, hogy olyan magatartások is büntetendőnek minősülnek, amelyek **bűncselekménnyé nyilvánítása aránytalanul korlátozza a véleménynyilvánítás szabadságát.**⁷¹

„A jogalkotónak pontos fogalom meghatározással és az önkényes jogalkalmazás ellen védő garanciákkal kell biztosítania a jogintézmény működését, ha a jogintézmény alapjog korlátozással jár. A diktatórikus rendszerekkel való azonosulást kifejező nézetek nyilvános megfogalmazása, terjesztése vagy hasonló célzatos magatartások büntetendővé nyilvánítása alkotmányosan elfogadható lehet, ha a büntetőjogi szabályozás kellően pontos, konkrét és meghatározott ahhoz, hogy az ne jelentsen aránytalan beavatkozást a véleménynyilvánítás szabadságába, illetve a tényállás a cél elérése érdekében a lehető legszűkebb körre vonatkozik. (...) A jelképhasználat általános büntetendővé nyilvánítása ahhoz vezet, hogy olyan magatartások is büntetendőnek minősülnek, amelyek bűncselekménnyé nyilvánítása aránytalanul korlátozza a véleménynyilvánítás szabadságát.”

⁷⁰ 14/2000. (V. 12.) AB határozat 4. pont.

⁷¹ 4/2013. (II. 21.) AB határozat, Indokolás [58], [62].

Az Alkotmánybíróság jelezte, hogy döntése a 2013. július 1-jétől hatályos Btk. azonos tartalmú tényállására is érvényes.⁷²

3.2.3. Büntetőjogi szabályozás

Az „Önkényuralmi jelképek használata” elnevezésű tényállás 1993. május 21. és 2013. április 29. között hatályos szövege szerint:

Régi Btk. 269/B. § (1) *Aki horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilaskeresztet, sarló-kalapácsot, ötágú vöröcsillagot vagy ezeket ábrázoló jelképet a) terjeszt; b) nagy nyilvánosság előtt használ; c) közszemlére tesz; ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el, és pénzbüntetéssel büntetendő.*⁷³

Ezt a rendelkezést semmisítette meg az Alkotmánybíróság a fent ismertetett határozatával, 2013. április 30-i hatállyal. A hatályos Btk. az általános jellegű tiltás helyett az önkényuralmi jelképeknek a köznyugalom megzavarására alkalmas módon való terjesztését, nagy nyilvánosság előtti használatát vagy közszemlére tételét tiltja meg, azaz a korábbiakhoz képest szűkebb körben állapítja meg a büntetendő magatartások körét. Az új – „**Önkényuralmi jelkép használata**” elnevezésű – tényállás az EJEB esetjogát is szem előtt tartva határozza meg a tiltott magatartásokat.⁷⁴

Btk. 335. § *Aki horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilaskeresztet, sarló-kalapácsot, ötágú vöröcsillagot vagy ezeket ábrázoló jelképet a köznyugalom megzavarására alkalmas – különösen az önkényuralmi rendszerek áldozatainak emberi méltóságát vagy kegyeleti jogát sértő – módon*
a) terjeszt,
b) nagy nyilvánosság előtt használ, vagy
c) közszemlére tesz,
ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt elzárással büntetendő.

A Btk. rendelkezéseit értelmező Nagykommentár szerint a bűncselekmény **jogi tárgya a köznyugalom**, ezen belül a demokratikus államrend zavartalan működésében megnyilvánuló közhangulat. **Elkövetési tárgyai** az SS-jelvény, a nyilaskereszt, a sarló-kalapács, valamint az ötágú vörös csillag és az ezeket ábrázoló jelkép.

⁷² 4/2013. (II. 21.) AB határozat, Indokolás [79].

⁷³ A régi Btk. büntethetőséget kizáró okot is rögzített ebben a körben:

269/B. § (2) Nem büntethető az (1) bekezdésben meghatározott cselekmény miatt, aki azt ismeretterjesztő, oktatási, tudományos, művészeti célból vagy a történelem, illetve a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatás céljából követi el.

(3) Az (1)-(2) bekezdés rendelkezései az államok hatályban lévő hivatalos jelképeire nem vonatkoznak.

⁷⁴ Az önkényuralmi jelképek használatának büntetőjogi szankcionálásáról szóló 2013. évi XLVIII. törvény általános indokolása.

Nem akadály a bűncselekmény megállapításának, ha az ábrázolás nem heraldikai pontossággal követi az önkényuralmi jelképek hivatalos formáját, ugyanakkor nem valósul meg bűncselekmény, ha egy jelkép csupán emlékeztet valamely önkényuralmi jelképre, de az elkövető kifejezetten nem azt akarta használni.

A bűncselekmény **elkövetési magatartásai** a terjesztés, a nagy nyilvánosság előtti használat és a közszemlére tétel. A **közszemlére tétel** az elkövetési tárgyak nyilvános, illetve olyan helyen való elhelyezését jelenti, ahol általában emberek járnak, és bárki, előre meg nem határozható több személy, vagy nagyobb számú személy megtekintheti.

A használatnak és a közszemlére tételnek **nagy nyilvánosság** előtt kell megvalósulnia.⁷⁵ A nagy nyilvánosság nagyobb létszámú személy jelenlétét, illetve annak a reális lehetőségét jelenti, hogy az elkövetés helyén nagyobb számú, vagy előre meg nem határozható létszámú személy szerezzen a bűncselekményről tudomást.⁷⁶ **Nagyobb számú a jelenlévők száma**, ha egyszeri ránézésre nem állapítható meg, hogy a helyszínen hányan tartózkodnak.

Az elkövetés akkor tényállásszerű, ha a magatartás kifejtésére **a köznyugalom megzavarására alkalmas módon**, így különösen az önkényuralmi rendszerek áldozatainak emberi méltóságát vagy kegyeleti jogát sértően kerül sor. A megnyilatkozás tartalmának, az elkövető személyének és az elkövetés körülményeinek összevetése alapján kell állást foglalni a jogalkalmazóknak abban a kérdésben, hogy a cselekmény objektíve alkalmas-e arra, hogy a közhangulatban zavart, nyugtalanságot keltsen. A bűncselekmény **absztrakt veszélyeztető** jellegű, ezért a megvalósulásához nem szükséges, hogy a köznyugalom megzavarása ténylegesen bekövetkezzen.

Nem valósul meg a bűncselekmény, ha az önkényuralmi jelkép használata csak kis létszámú zárt rendezvényen, vagy csak néhány személy részére történő átadással valósul meg, illetve a közszemlére tétel módja olyan, hogy arról objektíve csak néhányan szerezhetnek tudomást, és ezért a cselekmény objektíve alkalmatlan a köznyugalom veszélyeztetésére.⁷⁷

A bűncselekmény **csak szándékosan** követhető el, amely lehet egyenes és eshetőleges szándék egyaránt. Az elkövető tudatának ki kell terjednie a jelkép önkényuralmi jelkép jellegére, és arra, hogy az elkövetési magatartás objektíve alkalmas a köznyugalom megzavarására.

Bár jelen állásfoglalásom témája az önkényuralmi jelképek használatával összefüggő joggyakorlat vizsgálata, szükségesnek tartom megemlíteni a Btk. két másik – szintén a köznyugalom elleni bűncselekmények között szereplő – tényállását is, melyek szorosan kapcsolódnak a témához.

⁷⁵ Nagy nyilvánosság alatt a Btk. 459. § (1) bekezdés 22. pontja értelmében a bűncselekménynek a sajtótermék, médiaszolgáltatás, sokszorosítás vagy elektronikus hírközlő hálózaton (például interneten) való közzététel útján történő elkövetését is érteni kell.

⁷⁶ BJD 9103., BH1981. 223.

⁷⁷ A Btk.-hoz fűzött Nagykommentár által e körben hivatkozott **BH1996. 186.** ugyanakkor – ezzel szemben – *kimondta a bűncselekmény közszemlére tétellel való elkövetését* azon vádlottak esetében, akik a hajnali órákban egy nagyváros központi részén található lakóépület bejáratánál néhány percre kitűzték a horogkeresztes zászlót, majd egy járókelővel lefénnyképeztették magukat. A bíróság szerint ugyanis nem feltétlenül szükséges a közszemlére tétel megvalósulásához, hogy az elkövetési tárgyat mások ténylegesen is észleljék, elégséges az elkövetési tárgy olyan helyen és módon történő elhelyezése, amely általában hozzáférhetőséget eredményez, amikor az elkövetési tárgy az emberek előre meg nem határozott köre, tehát bárki számára hozzáférhetővé válik.

A Btk. az alábbiak szerint szabályozza a **közösség tagja elleni uszítás** tényállását:

Btk. 332. § *Aki nagy nyilvánosság előtt*

a) a magyar nemzet ellen,

b) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport ellen, vagy

c) a lakosság egyes csoportjai ellen – különösen fogyatékosokra, nemi identitásra, szexuális irányultságra tekintettel – erőszakra vagy gyűlöletre uszít, bűntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

E büntetőjogi tényállás védett jogi tárgya a személyek csoportjai ellen irányuló előítéletektől mentes, mindenki számára egyenlő megbecsülést és emberi méltóságot biztosító közhangulat, és ennek háborítatlanságához fűződő köznyugalom.

A köznyugalom elleni bűncselekmények körébe tartozik a Btk. **nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása** elnevezésű tényállása is:

Btk. 333. § *Aki nagy nyilvánosság előtt a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek által elkövetett népirtás vagy más, emberiség elleni cselekmények tényét tagadja, kétségbe vonja, jelentéktelen színben tünteti fel, vagy azokat igazolni törekszik, bűntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

A büntetőjog ebben az esetben a köznyugalmat és az annak részét képező közhangulatot részesíti védelemben a náciizmus és a kommunizmus áldozatai emberi méltóságának, kegyeleti jogainak nagy nyilvánosság előtti megsértésével szemben.

3.2.4. A rendőrségi jogalkalmazás keretei

Az önkényuralmi jelképek használatával a szélsőséges csoportok vonatkozásában hazánkban több rendvédelmi szerv is foglalkozik, nemzetiségi biztoshelyettesként azonban kifejezetten csak a rendőrségi jogalkalmazás vonatkozó kérdéseivel kívánok fókuszálni.

Az országos rendőrfőkapitány – egy másik vizsgálatom során történt megkeresés alapján⁷⁸ – tájékoztatott arról, hogy a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni hatékony fellépés érdekében a rendőrség már 2012 januárjában kialakította a **gyűlölet-bűncselekmények önálló szakvonalát**. A szakvonal együttműködik a Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoporttal.

A gyűlölet-bűncselekményekre adott egységes, hatékony és szakszerű rendészeti válaszok érdekében, az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának ajánlásának figyelembevételével kiadták a **30/2019. (VII. 18.) ORFK utasítást**. A dokumentum 1. c. pontja a következőképpen definiálja a fogalmat:

„gyűlölet-bűncselekmény: a lelkiismereti és vallásszabadság megsértése, a közösség tagja elleni erőszak, a közösség elleni uszítás, a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása, nemzeti jelkép

⁷⁸ AJB-1433/2022 és 1434/2022. számú ügyek: A „cigánybűnözés” ellen Monoron és Jászapátiban tartott demonstrációk kapcsán folytatott vizsgálatok.

megsértése, önkényuralmi jelkép használata, továbbá minden olyan személy vagy vagyon elleni bűncselekmény, ahol a bűncselekmény áldozatának, helyszínének vagy tárgyának kiválasztása mögött az áldozat, a helyszín vagy a tárgy meghatározott csoporthoz való vélt vagy valós tartozása, e csoporthoz fűződő kapcsolata vagy e csoport számára nyújtott támogatása áll, amely a csoport bármely olyan tulajdonságán alapul, amelyben a csoport tagjai osztoznak, így a tagok vélt vagy valós faji hovatartozása, nemzeti vagy etnikai származása, nyelve, bőrszíne, vallása, neme, nemi identitása, kora, értelmi vagy testi fogyatékosága, szexuális irányultsága vagy más hasonló tulajdonsága;

Az ORFK utasítás értelmében a rendőr eljárása során valamennyi bűncselekmény esetén köteles mérlegelni az **előítéletes indíték** esetleges jelenlétét. Ha a bűncselekménnyel összefüggésben előítélet gyanúja merül fel, úgy a nyomozó hatóságnak a tényállás felderítése során figyelmet kell fordítania az előítéletes indíték megállapíthatóságának tisztázására.

Gyűlölet motiválta incidens felmerülésekor, vagyis olyan előítélet-motivált cselekmény esetén, amellyel az elkövető nem valósít meg büntető törvénykönyvi tényállást, a helyszíni intézkedésről készült rendőri jelentésben rögzíteni, valamint a büntetőeljárás során vizsgálni kell a gyűlölet-bűncselekmények felismerését segítő, az utasításban taxatív felsorolt úgynevezett **előítélet-indikátorokat**: ezek olyan tények vagy objektív körülmények, amelyekből arra lehet következtetni, hogy egy bűncselekményt részben vagy teljes mértékben előítéletes indítékből követtek el. A büntetőeljárás során a rendőrnek **fel kell tárnia és részletesen dokumentálnia kell** az előítélet-indikátorokat, a cselekmény motivációjára utaló jeleket és bizonyítékokat.

Minden rendőrkapitányságon mentort kell kijelölni a gyűlölet-bűncselekmények felismerésének elősegítése céljából. Az ORFK Bűnügyi Főigazgatóságán egy **országos szakvonalvezetőt**, a megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságokon pedig legalább egy területi gyűlölet-bűncselekmény szakvonaltartót kell kijelölni. A területi szakvonaltartó, valamint az országos szakvonalvezető – egyebek mellett – figyelemmel kíséri az elkövetett bűncselekményeket, és amennyiben fel nem ismert gyűlölet-bűncselekményt észlel, haladéktalanul intézkedik a bűncselekmény helyes büntetőjogi minősítésének kezdeményezésére, figyelemmel kíséri a gyűlölet-bűncselekményekre vagy gyűlölet motiválta incidensekre vonatkozó médiamegjelenéseket, valamint szakirányítja, és ellenőrzi a gyűlölet-bűncselekmények elkövetése miatt indult büntetőeljárásokat.

A közrendvédelmi és bűnügyi állomány **évente legalább egyszer oktatásban részesül** az előítélet-indikátorok listájának használatával és a gyűlölet-bűncselekmények jellemzőivel kapcsolatosan.

3.3. A civil szervezetek, kutatóintézetek és állami intézmények tevékenysége

Az önkényuralmi jelképekkel kapcsolatos szakmai aktivitás napjainkban Magyarországon **elsősorban az elméleti tudományos kutatások szintjén** jelenik meg. Az elmúlt évtizedekben számos olyan dokumentum született, amely a terület alkotmányossági kérdéseit vizsgálta, illetve kísérletet tett a jogalkalmazás sajátosságainak feltárására is.

Az önkényuralmi jelképekre vonatkozó gyakorlati tevékenység jellemzően a „kísérőjelenségekkel” kapcsolatos fellépés területén figyelhető meg: az egyes szakmai dokumentumokban és képzések során implicit módon gyakran szerepet kapnak a szélsőséges csoportok és azok sajátosságai, így az önkényuralmi jelképek használatának kérdései is.

A **Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoportot** (GYEM) az Amnesty International Magyarország, a Háttér Társaság, a Magyar Helsinki Bizottság, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda, valamint a Társaság a Szabadságjogokért hozta létre 2012 elején, hogy összefogja a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés területén működő magyarországi civil szervezeteket. Tevékenységükbe azóta a területen jártas további szakértők is bekapcsolódtak. A csoport fő célkitűzése a gyűlölet-bűncselekmények visszaszorítása, ennek érdekében három kiemelt területen vállalnak aktív szerepet: a **gyűlölet-bűncselekmények elleni hatékonyabb állami fellépés** jogszabályi és intézményi feltételeinek megteremtése, **az áldozatok bátorítása** a jogi eljárások megindítására és **a gyűlölet-bűncselekményeket elutasító társadalmi közeg kialakítása**. A GYEM tagjai az elmúlt évtizedben aktívan részt vettek a magyar büntetőjog gyűlölet-bűncselekményekről szóló rendelkezéseire vonatkozó reform-javaslat kidolgozásában, szakmai konferenciákon és tanulmányokban osztották meg tapasztalataikat, a jogalkalmazást segítő segédanyagokat, illetve nemzetközi szervezetek részére szakértői anyagokat készítettek, valamint képzéseket tartottak a bűnüldöző szervek és a bíróságok számára. Kiemelten fontos, hogy az Országos Rendőr-főkapitányság gyűlölet-bűncselekmény szakvonal-vezetőjének kezdeményezésére rendszeres kapcsolatot tartanak a rendőrség érintett képviselőivel.⁷⁹

Korábban az Aethena Intézet, napjainkban a Nemzeti Közszoigálati Egyetem Rendészettudományi Kara, az Országos Kriminológiai Intézet és a Political Capital foglalkozik az **extrémizmus kutatásával**, különösen a szélsőjobbaldali és populista radikális jobbaldali szereplők és narratívák, a kisebbségi csoportokkal szembeni ellenségesség és a radikalizmusprevenció kérdéseivel. Munkájukat sok esetben az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, az Európa Tanács vagy az Európai Unió keretében megvalósuló projektek segítik.

Az önkényuralmi jelképek használatával elkövetett **konkrét bűncselekmények monitorozásával és jogsegély nyújtásával** a MAZSIHISZ Biztonsági Szolgálat, valamint a Tett és Védelem Alapítvány egyaránt kiemelten foglalkozik. Esetjogi összefoglalóik a joggyakorlat fejlesztését és a tudományos kutatást is hatékonyan szolgálják.

⁷⁹ A GYEM tevékenységéről lásd bővebben: <https://gyuloletelen.hu/munkacsoport>

IV. A nemzetiségi biztoshelyettesi gyakorlat tapasztalatai

A bevezetőben jelzett módon nemzetiségi biztoshelyettesként első alkalommal a **budapesti roma holokauszt emlékmű megrongálása** miatt kezdeményezett vizsgálatom során foglalkoztam részletesen az önkényuralmi jelképek használatának kérdésével és a gyűlölet motiválta incidensek elleni fellépés szükségességével. A **6/2020. számú elvi állásfoglalásomban** részletesen is bemutattam, hogy Budapest területén, 2019-2020 során hány esetben került látóterembe olyan ügy, amelyben különböző rasszista, roma- vagy zsidóellenes plakát, falfirka került ki különböző nyilvános felületekre.

A 2019-es önkormányzati választások nyomán megfigyelhető rasszista és cigányellenes jelképhasználat tendenciái a világjárvány alatt felerősödtek. 2020 óta rendszeresen, és sajnos egyre gyakrabban jutnak tudomásomra akár egyedi panaszbejelentés, akár hivatalból figyelemmel kísérés útján olyan ügyek, amelyekben **önkényuralmi jelképek**, vagy azokra **emlékeztető**, illetve **utaló** szimbólumok, plakátok, és más audiovizuális elemek megjelenése zavarja meg a köznyugalmat és kelt megbotránkozást vagy félelmet a társadalom – és különösen egyes védett tulajdonságokkal rendelkező csoportok – tagjai között.

2022-ben **kiemelt figyelemmel kísértem** azt az esetet, amikor a Blaha Lujza téri villamosmegállóban kihelyezett reklámtábla hangszórójából kihívóan közösségellenes és megbotránkozást keltő, elsősorban a zsidó közösség tagjait sértő felvételeket lehetett hallani.⁸⁰ Emellett több helyről kaptam panaszbejelentést azzal kapcsolatosan is, hogy a hazánkba érkező **ukrán származású menekült, illetve menedékes személyekkel** szemben történnek egyre gyakrabban gyűlöletkeltő incidensek, többek között ukrán-ellenes plakátok, falfirkák jelennek meg nyilvános helyeken.

Szomorú tendencia az is, hogy a világjárványt kísérő digitális átállás nyomán az **online térben** víruszerűen terjed a gyűlöletbeszéd, amely a társadalom legkiszolgáltatottabb csoportjait érinti és veszélyezteti. Az önkényuralmi jelképek terjesztésének ma a legáltalánosabb csatornája az internetes tér, ezen belül is a különböző **online közösségi platformok**, amelyek felhasználói között egyre magasabb számban vannak jelen fiatalok, de még a gyermekek is. Ezekben az esetekben a fellépési lehetőségeim erősen korlátozottak, azonban a téma kapcsán töreksem folyamatosan kapcsolatot tartani a jogalkotó és jogalkalmazó szervekkel. A már említett **5/2020. számú elvi állásfoglalásomban** például az online gyűlöletbeszéd általános bemutatása mellett a videómegosztó platformok jogi szabályozásával, illetve annak érvényesíthetőségével foglalkoztam.⁸¹

Emellett igyekszem bekapcsolódni az Európa Tanács, az **Európai Unió és civil szervezetek által kezdeményezett projektekbe** is, amelyek legfőbb erénye az interdiszciplináris szemlélet és a rugalmas problémaközpontú és megoldásorientált látásmód.⁸²

A következőkben négy **konkrét** – hivatalból, illetve panaszbeadvány alapján vizsgált – **esethez** kapcsolódóan mutatom be az általam észlelt jogalkalmazási problémákat és az azokkal összefüggő intézkedési lehetőségeimet, javaslataimat.

⁸⁰ telex.hu/belfold/2022/07/11/blaha-lujza-ter-hangszoro-villamosmegallo-zsido-tomcat

⁸¹ 5/2020. elvi állásfoglalás a német nemzetiségi közösséget sértő kijelentésekről, a gyűlöletbeszéd elleni fellépés szükségességéről és a videómegosztó platformokon megjelenő sérelmes tartalmak elleni fellépés lehetőségeiről.

⁸² Az elmúlt időszakban ilyen volt a No Hate Speech Movement (ET), No Hate Speech Youth Campaign (ET), Compass: Manual for Human Rights Education with Young People, CHAD Project (EU), Counter Hate Project (EU)

4.1. SS zászló kifüggesztése miatt indult büntetőeljárás

Egy hétfévi házban tartott összejövétel alkalmával a ház utcafronti erkélyére egy – a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt katonai és védelmi szervezete, a **Schutzstaffel (SS) zászlajára emlékeztető – zászlót helyeztek ki**. A környéken több arra járó személy látta a zászlót, egy férfi pedig le is fényképezte azt. A fényképezésre felfigyelve a házból kijött egy nő, akit egy férfi követett. A szemtanú szerint a nő elmondta, hogy születésnapjára összejövetelet tartanak, és a zászlón látható jel az ünnepelt 44. születésnapját jelöli. A szemtanú erre azt válaszolta, hogy szerinte ez egy SS-jelvény, ami tiltott önkényuralmi jelkép, ő zsidó, és az emberi méltóságát sérti a látványa. A szemtanú állítása szerint a férfi erre azt felelte: „*Igen, nácik vagyunk. Neked indul a vonatod*”.

Az eset miatt egy másik szemtanú bejelentést tett a rendőrségen. A rendőrök hamarosan ki is mentek a helyszínre, ahol a házigazda a rendőri felhívásra eltávolította a zászlót, ezt követően azonban **nem indult semmilyen eljárás**. A sajtó érdeklődésére **az illetékes megyei rendőr-főkapitányság megerősítette**, hogy egy „SS” zászló kihelyezése miatt érkezett bejelentés alapján mentek ki a rendőrök a helyszínre, ahol születésnapjára összejövetelet zajlott. Kiderült, hogy az elektromossághoz munkájuk révén kötődő résztvevők az ünnepelt 44. születésnapjára készítették a villám jelekkel szimbolizált zászlót. Amikor a rendőrök felhívták a figyelmüket a tiltott önkényuralmi jelképpel kapcsolatos hasonlóságra, azonnal eltávolították a zászlót. Bűncselekmény gyanúja nem merült fel, büntetőeljárás nem indult.

Pár nappal később mégis **büntetőeljárást indítottak** az illetékes rendőrkapitányságon **önkényuralmi jelkép használata miatt**. A sajtónak megküldött határozat szerint azonban **az eljárást bűncselekmény hiányában megszüntették**.

Tekintettel arra, hogy – amint azt az állásfoglalásom bevezetésében is hangsúlyoztam – a nemzetiszocialista ideológia által támogatott népiirtás nemcsak a zsidókat, hanem a romákat is érintette – az ügyvel kapcsolatos tájékozódás, illetve a későbbiekben az álláspontom kifejtése érdekében – több ízben is **megkerestem** az illetékes megyei rendőr-főkapitányság, valamint a nyomozó hatóság vezetőjét.⁸³

Az **eljárást megszüntető határozat indokolása** szerint a helyszínre kikerülő járőröknek a házigazda elmondta, hogy születésnapjára rendezvényt tartanak az egyik barátjuknak, aki most lett 44. éves, és a zászlóval szeretnék volna jelezni az ünnepelt életkorát.⁸⁴ Ezt követően a járőrök közölték, hogy a zászlón levő jelet valaki önkényuralmi jelképnek gondolta, mire a házigazda azt felelte, hogy ők csupán villanyszerelők, és a 44 éves kor miatt tették ki a zászlót, amit a rendőrök jelenlétében le is vettek. A zászlón levő jelek a járőrök szerint valóban hasonlítottak a 4-es számra, valamint villám jelre is. A jelenlevő személyek nyugodtak voltak, nem adtak arra utaló jelet, hogy egy szélsőséges oldal tagjai lennének.

A nyomozó hatóság megvizsgálta a házigazdától a későbbiekben lefoglalt zászlót, amely formailag nem felelt meg teljes mértékben az „SS”-jelképnek, a nyomozó hatóság szerint inkább „44”-es számot ábrázoló villámjeleknek tűnt, ami a házigazda elmondását támasztotta alá.

⁸³ AJB-6337/2020. (AJB-488/2021 és AJB-1438/2022.)

⁸⁴ Az intézkedésről készült rendőri jelentés tartalmazza, hogy az ünnepelt erősen ittas állapotba került, ezért őt hazaszállították.

A rendelkezésekre bocsátott eljárási iratok alapján mindazonáltal **megállapítható**, hogy a nyomozó hatóság előtt ismert volt a házigazda születési dátuma, ami a születésnapján összejövetelt megelőző napra esett, így alappal feltételezhető, hogy házigazdaként, a barátaival együtt a saját – nem a 44. – születésnapját ünnepelte. Az állítólagos, 44. születésnapját ünneplő személy kilétét az eljárás során nem is kísérelték meg tisztázni.

A nyomozó hatóság mindezek, valamint a fényképet készítő és tanúként kihallgatott férfi vallomásaiban foglaltak (a helyszínen elhangzott, antiszemita kijelentések) ellenére adott hitelt a házigazda állításának, és szüntette meg az eljárást az ügyben.

Az eljárást megszüntető határozatot a nyomozó hatóság megküldte az illetékes ügyészség részére. **Az ügyészség vezetője az ügy iratait felülvizsgálta, és az eljárás megszüntetéséről rendelkező határozat jogcímének megváltoztatása nélkül a határozat indokolását – teljes egészében – megváltoztatta.**

Az ügyészség megállapította, hogy **a nyomozó hatóság helyesen jutott arra a következtetésre, hogy a cselekmény nem bűncselekmény, azonban határozatának indokolását nem találta helytállónak.**

Az ügyészségi határozat indokolása mindenekelőtt leszögezte, hogy az ingatlan erkélyére kihelyezett zászló egyezőséget mutat az 1925-ben felállított Schutzstaffel zászlajával. Az ügyészség hangsúlyozta, hogy – a nyomozó hatóság eljárást megszüntető határozatának indokolásával ellentétben – **nem akadály a bűncselekmény megállapításának, ha az ábrázolás nem heraldikai pontossággal követi az önkényuralmi jelképek hivatalos formáját**, tehát, ha az elkövetési tárgy nem pontos másolata az önkényuralmi jelképnek, a bűncselekmény akkor is megállapítható.

A határozat részletesen bemutatta a hatályos büntetőjogi szabályozás elfogadásának hátterét, utalva az EJEB Vajnai kontra Magyarország ügyben hozott ítéletére, valamint az Alkotmánybíróság 4/2013. (II. 21.) AB határozatában foglaltakra is. A régi Btk. és a Btk. önkényuralmi jelkép(ek) használatát tiltó tényállásainak összevetését követően leszögezte, hogy a jogalkotó korábban széles körben rendelte büntetni az önkényuralmi rendszerek jelképeinek terjesztését, viselését, közszemlére tételét, ugyanakkor a jelenleg hatályos büntetőjogi szabályozás alapján az elkövetés csak akkor tényállásszerű, ha a magatartást a köznyugalom megzavarására alkalmas módon fejtik ki.

A bűncselekmény elkövetési magatartása jelen esetben a közszemlére tétel, ami az elkövetési tárgy olyan helyen való elhelyezését jelenti, ahol bárki, előre meg nem határozható több személy, vagy nagyobb számú személy megtekintheti. A zászlót egy magánterületen található ingatlanon álló ház erkélyére függesztették ki, amely nem nyilvános hely. A kifüggesztés módja ugyanakkor megfelelt a „bárki megtekintheti” kritériumnak, hiszen a fákkal övezett ingatlanon elhelyezett zászló az ingatlan bejáratából jól látható volt.

A jogalkalmazói gyakorlat szerint nem valósul meg a bűncselekmény, ha a közszemlére tétel módja olyan, hogy arról objektíve csak néhányan szerezhetnek tudomást, s ezért a cselekmény objektíve alkalmatlan a köznyugalom veszélyeztetésére.

Az elkövetési magatartás csak akkor tényállásszerű, ha annak kifejtésére **a köznyugalom megzavarására alkalmas módon** kerül sor. A köznyugalom a közösség tagjainak a közrendhez fűződő kollektív érzelmi kapcsolata. A köznyugalom elleni bűncselekmények általánosnak mondható tényállási eleme a nagy nyilvánosság; a bűncselekmény megvalósulásához kollektív félelemérzet, a kollektív biztonságba vetett hit megingása szükséges.

Az ügyészség rendelkezésére álló adatok szerint a cselekmény magánterületen, a nagyobb közösség észlelésétől elzártan, szűk körben valósult meg, ezáltal **objektíve alkalmatlan volt a köznyugalom megzavarására.**

Az ügyészség szerint a nyomozó hatóság az elkövetett cselekmény tényállási elemeit nem megfelelően vizsgálta, így az eljárást megszüntető határozatának indokolása nem megalapozott, ezért az ügyészség annak megváltoztatásáról döntött.

A bejelentő mindeközben **a nyomozó hatóság** által a részére megküldött eljárást megszüntető **határozat ellen panasszal élt**, amit a nyomozó hatóság – elbírálás céljából – megküldött az ügyészségnek. **Az ügyészség** vezetője a panaszt – mint nem jogosultól származót – **elutasította**. A határozat indokolása szerint a bűncselekmény védett jogi tárgya a köznyugalom, ezen belül a félelemtől és felháborodástól mentes élethez fűződő társadalmi érdek.⁸⁵

Pár hónappal később – az ügyészség újabb döntése nyomán – **mégis újraindult az ügyben a nyomozás**, ezért – a 4.2. pontban ismertetett ügyre is figyelemmel – **megkereséssel fordultam** a büntetőjogi legfőbb ügyész helyetteshez.

A **büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes** tájékoztatása szerint a nyomozás megszüntetését követően az illetékes **főügyészség felülvizsgálta** az ügy iratait, és megállapította, hogy az eljárás megszüntetésére megalapozatlanul került sor. A nyomozó hatóság több olyan eljárási cselekményt nem végzett el, amelyek eredményének értékelése nélkül nem lehetett volna állást foglalni a bűncselekmény megállapíthatósága tekintetében. Emellett nem volt helytálló az ügyészség azon megállapítása, mely szerint a cselekmény a mások általi észlelhetőség hiányában objektíve nem volt alkalmas a köznyugalom megzavarására. Mindezek alapján a főügyészség felhívta az ügyészséget, hogy intézkedjen az eljárás folytatásának elrendeléséről.

A legfőbb ügyész helyettes – megkeresésem alapján – arról is tájékoztatott, hogy **a Btk. hatálybalépése óta 2020. december 31-ig 19 esetben emeltek vádat önkényuralmi jelkép használatának vétsége miatt.**

Az ügyben ismételten elrendelt nyomozás során további tanúkat hallgattak ki, köztük a házigazdát is. A házigazda ekkor már úgy nyilatkozott, hogy a saját születésnapja miatt szervezte a bulit, ami nyitott kapus volt, bárki bejöhetett a házba is. Azt nem tudta megmondani, hogy a kérdéses zászló hogyan került ki a ház erkélyére.

Egy év elteltével, a házigazda következő születésnapján a ház erkélyére **egy Hitlert egyenruhában ábrázoló ágytakarót függesztettek ki.**

A nyomozó hatóság ezt követően – ügyészi utasítás alapján – **gyanúsítottként hallgatta ki** a házigazdát, **bűnsegédként elkövetett önkényuralmi jelkép használata vétségének megalapozott gyanúja miatt**, mert segítséget nyújtott abban, hogy az általa szervezett összejövetelen a használatában levő ingatlan utcafrontra néző erkélyére ismeretlen személy kihelyezzen egy olyan zászlót, ami egyezőséget mutat az SS-jelképpel. Az ingatlan használójaként a köznyugalom megzavarására alkalmas módon közszemlére tett önkényuralmi jelkép kihelyezése ellen nem tiltakozott, annak eltávolításáról nem gondoskodott.⁸⁶

⁸⁵ 2017. évi XC. törvény (Be.) 369. § (2) A feljelentő kizárólag a feljelentés elutasítása miatt, [...] terjeszthet elő panaszt.

⁸⁶ A gyanúsított panasszal élt, mert szerinte a tőle lefoglalt zászló nem hasonlít semmilyen önkényuralmi jelképre.

A nyomozó hatóság a nyomozás befejezését követően az iratokat vádemelési javaslattal küldte meg az ügyészségnek, **az ügyészség pedig végül vádat emelt** az ügyben.⁸⁷

4.2. Hitler-kép kifüggesztése miatt indult szabálysértési eljárás

A zászló kihelyezése után egy évvel, ugyanannak a háznak az erkélyére egy **Adolf Hitlert ábrázoló képet akasztottak ki**, ami alatt a következő, német nyelvű felirat volt látható: „*Ein Volk, ein Reich, ein Führer*” (*Egy nép, egy birodalom, egy vezér*).⁸⁸ Miután szemtanúk mintegy 40 fős náci gyűlésről, illetőleg arról tettek bejelentést, hogy zsidóellenes kifejezésekkel válaszolnak azoknak, akik szólnak nekik, a rendőrség ezúttal is kiment a helyszínre.

A házigazda elmondta, hogy a (saját) születésnapja alkalmából baráti összejövetelt tart, és egy hagyományörző csoport tagjai lévén fontos számukra a történelmi múlt megjelenítése, ezért az ajándékba kapott **ágytakarót**, amelyen nem látható semmiféle önkényuralmi jelkép, kifüggesztette a ház erkélyére.

A bűnügyi osztályvezetővel való egyeztetést követően a járőrök felszólították a házigazdát, hogy a járőrelőkben megbotráncozást keltő képet távolítsa el, és közölték vele, hogy **garázdaság szabálysértése miatt**⁸⁹ **feljelentést tesznek** ellene.

Az ügy előzményére is tekintettel **megkerestem** a szabálysértési előkészítő eljárás lefolytatására (és ennek eredményétől függően az eljárás megszüntetésére is) jogosult rendőrség vezetőjét.⁹⁰

A rendelkezésemre bocsátott eljárási iratok szerint **a rendőrség** – a folyamatban levő büntetőeljárásra is tekintettel, ügyészi utasítás alapján – mindenekelőtt **megvizsgálta**, hogy az elkövetett cselekmény kimeríti-e valamely bűncselekmény vagy szabálysértés törvényi tényállást. Miután a kifüggesztett képen (ágytakarón) önkényuralmi jelkép nem szerepelt, a bűncselekmény elkövetését kizárták.

A **garázdaság szabálysértésével** kapcsolatban – rendőri jelentésben – megállapították, hogy kihívóan közösségellenes az adott helyen és időben általában elvárt közösségi, illetve társadalmi együttélési szabályokkal nyíltan, durván szembeszegülő, azokat tudatosan figyelmen kívül hagyó, provokatív magatartás, melynek az elkövetett cselekmény nem felelt meg. **A köznyugalmat közvetlenül nem veszélyeztető**, a társadalmi rendet kisebb mértékben zavaró **magatartás nem minősül garázdaságnak**, még akkor sem, ha egyébként megbotráncozás vagy riadalom keltésére alkalmas.

⁸⁷ Tekintettel arra, hogy az ombudsman csak a nyomozó hatóság eljárását, döntését vizsgálhatja, a további eljárási cselekményekről nem rendelkezem információval.

⁸⁸ A szöveg a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt jelmonda volt.

⁸⁹ Szabs. tv. 170. § „Aki olyan kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotráncozást vagy riadalmat keltsen, szabálysértést követ el.”

⁹⁰ AJB-4797/2021. (AJB-1439/2022.)

Szabs. tv. 117. § (2) *A rendőrség a szabálysértési elzárással is büntethető szabálysértés tényállásának felderítése, az elkövető kilétének megállapítása, valamint a bizonyítási eszközök felkutatása és biztosítása érdekében a bírósági eljárást előkészítő eljárást folytat le.*

(5) Az előkészítő eljárás befejezését követően a rendőrség az előkészítő eljárás során keletkezett iratokat, adatokat, megállapításokat tartalmazó jelentését – a (7) bekezdésben foglalt eseten kívül – haladéktalanul megküldi a bíróságnak.

(7) Az előkészítő eljárás során az eljárás felfüggesztésére a 82. §-ban, az eljárás megszüntetésére a 83. §-ban, valamint a panasszal kapcsolatban a 98. §-ban foglaltakat kell alkalmazni.

Megítélésük szerint a szóban forgó cselekmény **a köznyugalmat közvetlenül nem veszélyeztette**, a társadalmi rendet kisebb mértékben sem zavarta.⁹¹

Ezzel kapcsolatban az alábbiakra szeretnék rámutatni: a **garázdaság bűncselekményi**⁹² és **szabálysértési alakzatát** alapvetően az erőszakos magatartás különbözteti meg egymástól, egyebekben a tényállási elemeik megegyeznek. Erőszak hiányában a másokban megbotránkozás vagy riadalom keltésére alkalmas, kihívóan közösségellenes magatartás a **garázdaság szabálysértését** valósítja meg.

A garázdaság **védett jogi tárgya** a köznyugalom, a társadalmi együttélési szabályok rendjének megtartásához fűződő társadalmi érdek.

A Btk.-hoz fűzött Nagykommentár szerint a megbotránkozás a cselekményre nemtetszéssel, méltatlankodással, felháborodással való reagálás. A riadalom esetében ugyanez ijedtséggel, félelemmel párosul. A garázdaság **veszélyeztetési bűncselekmény**, ezért a megállapíthatóságához nem szükséges, hogy a megbotránkozás vagy riadalom ténylegesen bekövetkezzen, hanem elegendő, hogy a cselekmény a megvalósításának körülményei folytán objektíve alkalmas legyen az eredmény létrehozására. Ezért nincs jelentősége annak, hogy valaki észlelte-e a cselekményt, de annak legalább a lehetőség szintjén fenn kell állnia, hogy a cselekményt mások észleljék, különben nem áll fenn a köznyugalom veszélyeztetésére való alkalmasság.

Ez a jogértelmezés – a tényállási elemek azonossága folytán – álláspontom szerint a garázdaság szabálysértése esetén is alkalmazható, vagyis a másokban megbotránkozás vagy riadalom keltésére objektíve alkalmas, kihívóan közösségellenes magatartás megvalósítja a garázdaság szabálysértését, **a köznyugalom közvetlen veszélyeztetésének bekövetkezése** – sem a bűncselekményi, sem a szabálysértési alakzat esetében – **nem tényállási elem**.

A konkrét ügyben a cselekményt többen is észlelték, azt a rendőrségen „náci gyűlésként” be is jelentették, a cselekmény tehát megítélésem szerint – objektíve és szubjektíve is – alkalmas volt arra, hogy másokban megbotránkozást és/vagy riadalmat keltsen.

Az előkészítő eljárás keretében a házigazdát **eljárás alá vont személyként** hallgatták meg. Ezt követően a rendőrség az iratokat – összefoglaló jelentésével együtt – megküldte az illetékes járásbíróság részére az eljárás lefolytatása érdekében.

A járásbíróság az ügyben a hatáskörének a hiányát állapította meg, és az ügyet áttette az illetékes ügyészségre. A bírói végzés rendkívül részletes indokolása szerint a bíróság alaposan megvizsgálta az ügyet, és az alábbiakat állapította meg.

Az **elkövetés eszköze** tekintetében kifejtette, hogy a kifüggesztett ágytakaró – amin a náci párt vezetőjének egyenruhás portréja és a párt jelszava látható – egyértelműen alkalmas arra, hogy a náci ideológiát megjelenítse, ezáltal **a náci ideológia szimbólumaként értelmezhető**. A bíróság – az EJEB és az Alkotmánybíróság gyakorlatára hivatkozva – hangsúlyozta, hogy a cselekmény politikai véleménynyilvánításnak minősül, melynek korlátozása – alkotmányos alapjog lévén – szigorú feltételekhez kötött.

⁹¹ Az iratok között található feljegyzés szerint a jelentésben foglaltakkal a járási ügyészség ügyésze is egyetértett, az illetékes főügyészség azonban nem.

⁹² Btk. 339. § (1) Aki olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A **védtett jogi tárgy** érintően a bíróság rámutatott, hogy „*az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint büntetőjogi védelem alá vonható a közösségek méltóságát sértő, köznyugalmat veszélyeztető magatartás, ha ez nem kifejezetten meghatározott, azonosítható személy ellen irányul; a kitűzött cél elérése érdekében elvben nincs más és esetleg enyhébb eszköz, mint a büntetőjogi szankció*”.⁹³ A bíróság megítélése szerint amennyiben a konkrét ügyben a náci eszmék szimbólumának megjelenítése alkalmas a köznyugalom megzavarására, abban az esetben a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozható, a cselekmény pedig büntetendő.

A bíróság szerint a rendelkezésre álló tények arra engednek következtetni, hogy az eljárás alá vont személy **a náci diktatúra alatt elkövetett emberiség elleni bűncselekményeket jelentéktelen színben tünteti fel**. A kép kihelyezése egy olyan ingatlan utcafronti erkélyére, mely egy séta- és kerékpárútra nyílik, **alkalmas arra, hogy a köznyugalmat megzavarja**, függetlenül attól, hogy ez valóban be is következett, illetve hány személy tekintetében következett be. A köznyugalom megzavarására való alkalmasságot a bejelentés megtétele is bizonyítja, hiszen a bejelentő épp a megbotránkozása miatt tett bejelentést a rendőrségen.

A csatolt fényképek alapján a bíróság nem tartotta elfogadhatónak az eljárás alá vont személy állítását, mely szerint a kép nem volt látható a sétaútról. Ezzel szemben a bíróság megállapította, hogy **a képet** – mérete és elhelyezése folytán – **bárki számára látható módon függesztették ki**. A Btk.-hoz fűzött Nagykommentár szerint a **nagy nyilvánosság** nagyobb létszámú személy jelenlétét, illetve annak reális lehetőségét jelenti, hogy az elkövetés helyén nagyobb számú, vagy előre meg nem határozható létszámú személy szerezzen tudomást a bűncselekményről. Nagyobb számú a jelenlévők száma, ha egyszeri ránézésre nem állapítható meg, hogy a helyszínen hányan tartózkodnak. Nagyobb létszámú személy helyszínen való jelenlétét igazolják a csatolt fényképek, továbbá fennállt a nagyobb létszámú személy általi észlelés reális lehetősége is, tekintettel arra, hogy nyáron sok ember szokott arra sétálni, illetve biciklizni. Az ügy nagy sajtónyilvánosságot is kapott, ami szintén azt mutatja, hogy közfelháborodást és megbotránkozást váltott ki.

Az eljárás alá vont személy elismerte, hogy a képet ő tette ki az erkélyre. Tekintettel arra is, hogy náci önkényuralmi jelkép kihelyezése miatt büntetőeljárás folyik ellene, **a bíróság szerint alapos gyanú merült fel arra, hogy** az évenként megtartott születésnap buli keretében a náci ideológiát megjelenítve, **a holokauszt áldozatait ért tragédiát** harsány módon és szándékosan **jelentéktelen színben próbálják meg feltüntetni**.

A bíróság – a 16/2013. (VI. 20.) AB határozatra figyelemmel – kiemelte, hogy „**a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszer bűneinek nyilvános tagadása**” büntetőjogi tényállásán keresztül védendő jogi tárgy a 20. századi európai és világtörténelmet döntően meghatározó diktatúrákhoz kapcsolható bűnök elismerésének társadalmi igénye, s mint ilyen, az európai és egyetemes kultúra részeként, az ezen történelmi tényekből levont, az európai jogi és társadalmi fejlődést is befolyásoló feltétlen igazság. A szóban forgó törvényi tényállást a jogalkotó a köznyugalmat elleni bűncselekmények között helyezte el, kifejezve ezzel a törvény célját és a védett jogi tárgy mibenlétét, azaz a köznyugalmat.

⁹³ 14/2000. (V. 12.) AB határozat.

Megállapítható ezért, hogy a vizsgált törvényi tényállás megalkotása mögött az a jogalkotói szándék áll, miszerint azokat a magatartásokat szükséges büntetőjogi eszközökkel visszaszorítani, amelyek **objektíve alkalmasak arra, hogy a köznyugalomban zavart okozzanak.**⁹⁴

Összefoglalva a bíróság megállapította, hogy a **cselekmény** – tekintettel az elkövetés körülményeire, módjára és eszközére – **alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen**, ugyanakkor a védendő jogi tárgyra figyelemmel **felmerül** a Btk. 333. §-ában foglalt, a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszer bűneinek nyilvános tagadása **büntett elkövetésének gyanúja**, ezért az ügyet áttette az ügyészségre.⁹⁵

Ezt követően az illetékes nyomozó hatóság **büntetőeljárást indított**, amit – bűncselekmény hiányában – **megszüntettek.**⁹⁶ Az eljárás megszüntetéséről rendelkező **határozat indokolása** szerint *„önmagában az a körülmény, hogy önkényuralmi jelkép hiányában egy történelmi személyt félprofilban ábrázoló ágytakarót helyeztek ki, nem tudni, milyen célból, okból és körülmények folytán, még nem alkalmas arra, annak mások általi észlelése esetén sem, hogy az – egyéb ráutaló magatartás, nagy nyilvánosság előtt kifejtett vélemény hiányában – egyúttal a nemzetiszocialista rendszer bűneinek nyilvános tagadásaként legyen értelmezhető.*”⁹⁷

A határozatot megküldték az illetékes járási ügyészségnek, valamint – tájékoztatás céljából, panaszjog biztosítása nélkül – a járásbíróságnak.

Álláspontom szerint a **nyomozó hatóság nem vizsgálta kellő alaposággal a bíróság által részletesen kifejtett szempontokat**, és az eljárást megszüntető határozata – meglehetősen rövid – indokolásában nem adott megfelelő magyarázatot arra, hogy miért szüntette meg bűncselekmény hiányában az eljárást.⁹⁸

A határozat indokolásából egyáltalán nem derült ki az, hogy a szabálysértési ügyben eljáró bíróság – hatáskörének hiányát megállapítva – tette át az ügyet büntetőeljárás lefolytatása érdekében, sőt sem a korábban megindított szabálysértési eljárásra, sem a bírói végzésben foglaltakra nem történik semmilyen utalás. Az sem derült ki a határozatból, hogy konkrétan milyen eljárási cselekményeket foganatosítottak a nyomozás keretében, továbbá milyen (újabb) bizonyítékokat szereztek be a bírói végzésben foglaltakra tekintettel.

⁹⁴ A 16/2013. (VI. 20.) AB határozatban az Alkotmánybíróság a régi Btk. 269/C. §-ában tiltott magatartások (a nemzetiszocialista és a kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása) kapcsán kifejtette, hogy „ebben a körben az Alaptörvény által is védelemben részesítendő alkotmányos értékeknek tekinti az áldozatok hozzátartozói, az áldozatokra emlékezők és általában a demokrácia értékrendje mellett elkötelezett közösségek tagjainak méltóságát. Mindemellett az Alkotmánybíróság megítélése szerint a Btk. által tilalmazott véleménynyilvánítás képes olyan indulatokat ébreszteni, amelyek végső soron a köznyugalom megőrzését is veszélyeztethetik. Alkotmányos célként ismeri el továbbá az Alkotmánybíróság a demokrácia és jogállamiság alapelvei melletti feltétlen társadalmi elkötelezettség megőrzését is.

A tilalmazott magatartások viszonylag szűk körére és a hozzá rendelt szankció súlyára, ehhez képest pedig a demokratikus politikai berendezkedés értékei iránti társadalmi elkötelezettség megőrzésének, valamint az áldozatok méltósága megóvásának feltétlen szükségességére tekintettel megvalósuló alapjogi korlátozás szükséges és arányos, ezért nem alaptörvény-ellenes.” Indokolás [55], [57]

⁹⁵ A bíróság azt is leszögezte, hogy az ügyben eljáró nyomozó és szabálysértési hatóság alapvető hiányosságokkal zárta le eljárását, és küldte meg az előkészítő eljárás iratait a bíróság részére.

⁹⁶ A nyomozó hatóság először bizonyítottság hiányában szüntette meg az eljárást, de pár nappal később a határozat indokolását megváltoztatták.

⁹⁷ A nyomozó hatóság leszögezte, hogy a beszerzett bizonyítékok alapján sem a házigazda, sem a rendezvényen részt vevő más személy nem tanúsított olyan magatartást, „ami nagy nyilvánosság előtt a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek által elkövetett népiirtást vagy más, emberiség elleni cselekmények tényét tagadta, kétségbe vonta, jelentéktelen színben tüntette fel, vagy azokat igazolni törekedett volna”.

⁹⁸ Az áttételt elrendelő bírói végzés részletesen elemezte az egyes bűncselekményi tényállási elemeket, a határozat indokolásában azonban semmi nyoma nincs annak, hogy a nyomozó hatóság ezt figyelembe is vette volna.

Megítélésem szerint **nem fogadható el** az indokolásban foglalt – az ágytakaró kihelyezésének körülményeire vonatkozó, fent idézett – **kijelentés sem**. **A nyomozó hatóság feladata** ugyanis éppen az, **hogy** – széleskörű bizonyítási eljárás lefolytatását követően – **kiderítse, milyen célból és körülmények között helyezték ki a kérdéses tárgyat**, ami nyilvánvalóan nem csupán „egy történelmi személyt” ábrázolt, hanem a nemzetiszocialista ideológia fő megtestesítőjét. A házigazda ellen – ugyanazon nyomozó hatóság által – önkényuralmi jelkép használata miatt folytatott eljárásra tekintettel még nehezebben fogadható el a fenti „érvelés”.

A nyomozó hatóság vezetője – megkeresésem alapján – arról tájékoztatott, hogy a büntetőeljárás befejezését követően az ügyben felmerült **szabálysértés miatt előkészítő** eljárást folytattak, melyben **az iratokat ismételten megküldték az illetékes járásbíróságnak**.⁹⁹

Itt szeretnék röviden utalni egy másik ügyre, melynek tényállása szerint 2017. szeptemberében, **egy budapesti vásárcsarnokban** egy vásárló azt tapasztalta, hogy az egyik pulton **Hitlert ábrázoló portrét és horogkeresztet tettek közszemlére**. A vásárló ezt a rendőrség segélyhívó telefonszámán bejelentette, azonban azt közölték vele, hogy az ügyben nem kívánnak intézkedni. A bejelentő fél órával később ismételten felhívta a rendőrséget, és közölte, hogy az önkényuralmi jelképek használata kapcsán elmaradt rendőri intézkedés miatti tiltakozásul „spontán demonstrációba” kezd a vásárcsarnok bejáratánál oly módon, hogy („STOP NAZISM” szövegű) tiltakozó feliratot fest a járdára.

A bejelentő – élettársát a helyszínen hagyva – elment, festékszóró sprayt vett magához, majd visszatérve festeni kezdte a vásárcsarnok előtti járdára a tervezett szöveget. Eközben érkeztek meg a rendőrfőőrök, akik felszólították a tevékenység abbahagyására. A bejelentő a rendőrökhöz lépve bemutatkozott, majd kérdésekre elmondta, hogy spontán demonstrációt jelentett be, ezért festi a szöveget a járdára. A rendőrök továbbra is a tevékenység befejezésére kérték a bejelentőt, aki elmondta, hogy az önkényuralmi jelkép közszemlére tétele miatt tiltakozik eljárásával, és a Hitler-kép megtekintésére kérte a járőröket. Ezt követően a bejelentővel szemben kényszerítő eszközök (testi kényszer, majd bilincs) alkalmazására került sor, melynek következtében mentővel kórházba szállították.

Az alkalmazott rendőri intézkedések (kényszerítő eszközök) jogszerűségét, illetőleg az ügy körülményeit a Független Rendészeti Panasztestület, valamint – személyiségi jogi per keretében – több bírói fórum is vizsgálta.¹⁰⁰ A magam részéről **arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy ha** az első, önkényuralmi jelkép használatára vonatkozó bejelentés alapján **a rendőrség** megfelelően intézkedik, azt **„komolyan veszi”**, akkor a második bejelentésre, illetve a panaszos tiltakozó akciójára, az ezt követő rendőri intézkedésekre, valamint az ezzel összefüggő jogvitákra minden bizonnyal nem került volna sor.

4.3. Horogkeresztos zászló használata egy szórakozóhelyen, zártkörű rendezvényen

Egy civil szervezet számolt be arról, hogy egy megyei jogú városban egy szórakozóhely rendszeresen helyszínt biztosít több hazai neonáci szervezet rendezvényei, összejövetelei számára, legutóbb közös koncertet tartottak a klubban.

⁹⁹ A szabálysértési eljárás befejezéséről nem rendelkezem további információval.

¹⁰⁰ FRP/406/2/2017.Pan. állásfoglalás; Fővárosi Törvényszék P. 22.585/2020/31. sz. ítélet, Fővárosi Ítéltábla Pf. 20.134/2022/5. sz. ítélet; Kúria Pfv. 21.101/2021/4. sz. ítélet.

Bár az eseményt nem hirdették meg nyilvánosan, a koncertről **számos fénykép hosszú időn keresztül elérhető volt az interneten**. A képek tanúsága szerint a rendezvény ideje alatt **a klubhelyiség színpadának előterében egy óriás méretű horogkeresztes zászló volt kifüggesztve**.

Az ügygel kapcsolatosan **megkerestem a település jegyzőjét**, mint a kereskedelmi tevékenységet folytató szórakozóhely törvényességi felügyeletét ellátó szervet, **valamint a helyi rendőrkapitányság vezetőjét**.¹⁰¹

A jegyző válaszában arról tájékoztatót, hogy a szórakozóhelyen korábban többször is tartottak ellenőrzést lakossági panaszok nyomán, amely ellenőrzések célja a zajkibocsátás mérése, megállapítása volt. Tekintettel arra, hogy a megelőző két évben újabb bejelentések már nem érkeztek a szórakozóhely működése kapcsán, így ellenőrzésre sem került sor. A jegyzőnek arról nem volt tudomása, hogy a szórakozóhelyen több alkalommal is hazai neonáci szervezetek tartottak zenés rendezvényeket.

Tájékoztatót arról is, hogy megkereséseimre tekintettel éjszakai ellenőrzést szerettek volna tartani a szórakozóhelyen, de az a nyitvatartási idő ellenére zárva volt. A nyitvatartási időt érintő változás bejelentésének elmulasztása miatt az üzemeltetőt felszólították arra, hogy a módosítás tényét haladéktalanul jelentse be elektronikus úton.

A jegyző levelét azzal zárta, hogy megkeresésem nyomán **javasolni fogják a helyi rendőrkapitányságnak a vendéglátóegység fokozott ellenőrzését**, valamint intézkedett, hogy hivataluk kereskedelmi csoportjának első negyedéves ellenőrzési ütemtervébe a szórakozóhely is bekerüljön.

A kapitányságvezető válaszában arról tájékoztatót, hogy a rendőrséghez nem érkezett jelzés a rendezvényekkel összefüggésben, és nem volt információjuk a szórakozóhelyen tartott összejövetelek nemzetiszocialista jellegéről és az önkényuralmi jelképek használatáról sem. A magánterületen lévő szórakozóhelyen minden esetben zártkörű rendezvényt tartottak, így bejelentés hiányában rendőri intézkedésre okot adó körülmény nem jutott a hatóság tudomására. A megjelölt eseményekhez vagy az érintett szórakozóhelyhez köthető szabálysértés vagy bűncselekmény elkövetése miatt hatósági eljárás sem indult.

A kapitányságvezető a tájékoztatót azzal zárta, hogy mivel a megkeresésemben foglalt cselekmény felveti az önkényuralmi jelkép használata vétségének gyanúját, **az ügyben nyomozást rendeltek el**.

A nyomozó hatóság a lefolytatott nyomozás eredményeként az eljárást megszüntette, mivel álláspontja szerint a rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján **nem volt megállapítható a nagy nyilvánosság előtti használattal elkövetett önkényuralmi jelkép használatának vétsége**.

A nyomozó hatóság által részemre megküldött **eljárást megszüntető határozat indokolása** szerint az ügyben tanúként hallgatták ki a szórakozóhelyet üzemeltető vállalkozás ügyvezető igazgatóját, aki elmondta, hogy a kérdéses napon zártkörű rendezvényt tartottak a klubban, melynek lebonyolítására szerződést kötöttek egy magánszeméllyel. A rendezvény lebonyolításáért felelős személy tanúkihallgatása során úgy nyilatkozott, hogy **az esemény teljes mértékben zártkörű volt, azon 99 fő vett részt**. A rendezvényt sehol sem hirdették meg, külsős személyt nem engedtek be a klubba, csak az előre meghívott, jobboldali beállítottságú ismerősöket.

¹⁰¹ AJB-129/2022. (AJB-5536/2021.)

A tanú elismerte, hogy a rendezvény kezdetén, a színpadon ő helyezte el egy német birodalmi lobogót. A rendezvényről ő nem készített fényképeket és nem is tett közzé sehol fotót.

A nyomozó hatóság az ügyben nyílt forrású adatgyűjtést végzett, melynek során megállapították, hogy egy Facebook csoport szűrte ki a rendezvényről készített, ismeretlen személyek által írt beszámolót (blogot). A blogoldalon közzétett egyik fotón jól látszik az önkényuralmi jelkép és a szórakozóhely neve is. Időközben a blogot már eltávolították az egyébként a Google szerverén működő weboldalról. A nyomozó hatóság megkereséssel élt a Google LLC felé, de a társaság nem tudott olyan érdemi információt szolgáltatni, ami a kérdéses blogdallal kapcsolatban bizonyítékként felhasználható lett volna.

A nyomozó hatóság azt is megállapította, hogy a rendezvényen önkényuralmi jelképek árusítása, forgalmazása, továbbadása (terjesztése) nem történt.

A nyomozó hatóság álláspontja szerint **a közszemlére tétel elkövetési magatartása nem valósult meg**, mivel az önkényuralmi jelkép nem nyilvános helyen került elhelyezésre, azt nem láthatta bárki, kizárólag az, aki a zártkörű rendezvényen jelen volt. **A nagy nyilvánosság előtti használat** pedig akkor lenne tényállásszerű, ha előre meg nem határozható számú személy észlelheti az önkényuralmi jelképet, jelen esetben viszont kizárólag a zártkörű rendezvényre előre meghívott személyek észlelhetnék.

Az eseményről utólag a blogoldalon hírt adó, és **fényképeket is közzé tevő ismeretlen személy(ek) részéről a közszemlére tétel és a nagy nyilvánosság előtti használat elkövetési magatartása megvalósulhat(ott)**. Az eljárás során rendelkezésre álló adatok alapján megállapították, hogy a blogoldal azóta elérhetetlenné vált, törlésre került. A nyomozó hatóság az oldalt üzemeltető részvénytársaság megkeresésével sem tudott bizonyítékot szerezni arra vonatkozóan, hogy ki írhatta a fényképekkel illusztrált beszámolót a rendezvényről. Mindezekre tekintettel **a nyomozó hatóság az eljárás megszüntetéséről döntött**.

A határozat megküldését követően a nyomozó hatóság vezetőjének írt levelemben **kifejtetem az ügygel kapcsolatos jogi álláspontomat**.

A bűncselekmény elkövetési magatartásai a terjesztés, a nagy nyilvánosság előtti használat és a közszemlére tétel. **A nagy nyilvánosság előtti használat** a jelképeknek mások által észlelhető viselését, vagy valamely termék forgalmazása során a terméken való jelzesszerű feltüntetését jelenti.¹⁰²

A közszemlére tétel az elkövetési tárgyak nyilvános, illetve olyan helyen való elhelyezését jelenti, ahol általában emberek járnak, és bárki, előre meg nem határozható több személy, vagy nagyobb számú személy megtekintheti. A használatnak és a közszemlére tételnek nagy nyilvánosság előtt kell megvalósulnia. **A nagy nyilvánosság nagyobb létszámú személy jelenlétét, illetve annak a reális lehetőségét jelenti**, hogy nagyobb számú, vagy előre meg nem határozható létszámú személy szerezzen a bűncselekményről tudomást. **A bírói gyakorlat szerint nagyobb számú a jelenlévők száma, ha egyszeri ránézésre nem állapítható meg, hogy a helyszínen hányan tartózkodnak.**¹⁰³ Nagy nyilvánosság alatt pedig a bűncselekménynek **a sajtótermék, médiaszolgáltatás, sokszorosítás vagy elektronikus hírközlő hálózaton (például interneten) való közzététel útján történő elkövetését** is érteni kell.¹⁰⁴

¹⁰² Lásd a Btk.-hoz fűzött Nagykommentárt.

¹⁰³ BJD 9103., BH1981. 223., A nagy nyilvánosság fogalmának értelmezésére lásd: projektjeink.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/e-learning/btk/buntetojog1.1/lecke7_lap1.html

¹⁰⁴ Btk. 459. § (1) bekezdés 22. pont

Hivatkoztam arra is, hogy az elkövetés akkor tényállásszerű, ha a magatartás kifejtésére **a köznyugalom megzavarására alkalmas módon**, így különösen az önkényuralmi rendszerek áldozatainak emberi méltóságát vagy kegyeleti jogát sértően kerül sor. A megnyilatkozás tartalmának, az elkövető személyének és az elkövetés körülményeinek összevetése alapján kell állást foglalni a jogalkalmazóknak abban a kérdésben, hogy a cselekmény objektíve alkalmas-e arra, hogy a közhangulatban zavart, nyugtalanságot keltsen. **A bűncselekmény absztrakt veszélyeztető jellegű, ezért a megvalósulásához nem szükséges, hogy a köznyugalom megzavarása ténylegesen bekövetkezzen.**

Nem valósul meg a bűncselekmény, ha az önkényuralmi jelkép használata csak kis létszámú zárt rendezvényen valósul meg, illetve a közszemlére tétel módja olyan, hogy arról objektíve csak néhányan szerezhetnek tudomást, és ezért a cselekmény objektíve alkalmatlan a köznyugalom veszélyeztetésére.¹⁰⁵ A rendelkezésre álló adatok alapján ugyanakkor **az eseményen majdnem száz fő vett részt, ami semmiképpen sem tekinthető kis létszámú összejövetelnek**, vagyis önmagában az a tény, hogy a rendezvény zártkörű volt, és azon csak előre meghívott személyek vehettek részt, egyáltalán nem zárja ki a bűncselekmény megvalósulásának lehetőségét.

Mindezekre tekintettel arra kértem a nyomozó hatóság vezetőjét, hogy az egyes magatartások jogi minősítése során fontolja meg a fenti szempontok figyelembevételét.

4.4. Pedagógus által iskolában és online térben közszemlére tett önkényuralmi jelképek

A neve elhallgatását kérő panaszos azzal keresett meg, hogy az egyik vidéki **általános iskola történelem szakos tanárának** oktatói tevékenységével kapcsolatban súlyos etikai aggályok merültek fel. Sérelmezte, hogy a tanár pedagógusként **verbálisan és szimbólumok révén is nyíltan hirdet olyan szélsőséges eszméket**, amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy a diákjaiban megbotránkozást, illetve egyes társadalmi csoportok tagjaival szemben indulatokat, gyűlöletet keltsenek. Ezen megnyilvánulások arra is alkalmasak lehetnek, hogy az osztályban tanuló, sérülékeny társadalmi csoportokba tartozó diákok, különösen a roma nemzetiségű gyermekek emberi méltóságát sértsék.

A panasz szerint: *„Szabadon visel a mindennapokban, így a munkahelyen is több szélsőséges jelképet, pl. birodalmi sást, vaskeresztet, gyűrűt, medált, különböző szélsőséges feliratokat, vagy önkényuralmi jelzésű felsőruházatot, kiegészítőket. (...) A lakásában, ahol különórát is szokott adni egy-egy diákjának, ezekből külön gyűjteménye van, melyben megtalálható a horogkeresztes zászló (falra van kiakasztva), illetve több szűrő-vágó eszköz (török, kések, kardok, láncos buzogányok, fegyverek, elmondása szerint ősei hagyatéka). A szerinte “elfogadhatatlan” vagy “felháborító” eseményeknél többször hangoztatja, hogy ezeket a fegyvereket leveszi a falról, és újra hadba állítja. Szélsőséges nézeteit fennen hangoztatja, legyen szó akár **etnikai, vagy politikai csoportokról.**”* A panaszos a pedagógus Facebook oldaláról készült képernyőfotókat is eljuttatott hozzám, amelyek egyikén egy **nemzetiszocialista relikviákkal berendezett szoba** képe látható, egy másikon pedig egy ezüst **Waffen-SS gyűrűt** (Totenkopfring) kínál eladásra a pedagógus.

¹⁰⁵ Nem lehet kis létszámú rendezvényről beszélni ugyanakkor, ha a létszám már meghaladja a 20-30 főt. Lásd: Dr. Nagy László Tibor: A köznyugalom elleni bűncselekmények vizsgálata, 17. o. www.okri.hu/images/stories/kutatok/nagylaszlo/nl_koznyugalomellbcs_2008.pdf

A panaszos emellett jelezte és ugyancsak fotókkal dokumentálta, hogy a pedagógus a tanórákon és a Facebook közösségi portálon is hangot adott szélsőséges nézeteinek olyan nyilvános posztokon keresztül, amelyeket diákjai is olvastak, és azokhoz alkalmanként hozzá is szóltak. A közösségi oldalon a pedagógus ismerősei között számos diákja is megtalálható volt, így a tanár minden itt zajló megnyilvánulása egyidejűleg elérte a gyermekeket is. A fényképek tanúsága szerint több poszt alatt is olyan felvezetés szerepelt a tanár részéről, mint „kötelező olvasmány!”, „olvasnivaló!”, „nyolcadikosok, ...ék!?? Olvasnivaló!”, amire a diákok általában reagáltak is: „olvasom tanár úr”, illetve „tanár úr ilyeneket többször rakjon ki, szívesen olvasom”, „köszönöm, olvasom”.

A panaszos eljuttatott számomra több olyan fotót is, amelyekből az derült ki, hogy a pedagógus rendszeresen posztol a **muszlim** kisebbséggel szemben gyűlölet keltésére alkalmas tartalmakat, de találni lehetett a **roma, zsidó és LMBT közösség tagjait sértő bejegyzéseket**, illetve a holokausztot relativizáló, összeesküvés-elméleteket népszerűsítő szövegeket is. A megosztott tartalmak többsége alapvetően olyan előítéleteket közvetítő, nem egy esetben mindenfajta tárgyilagosságot és a valóságot nélkülöző, egyoldalú cikk, illetve úgynevezett „álhír” volt, amelyek egy pedagógus által közzétéve, és a gyermekeknek kifejezetten ajánlva, alkalmasak lehettek a diákok nyugalmának megzavarására, és egyes társadalmi (köztük nemzetiségi) csoportok tagjai elleni gyűlöletkeltésre.

Az ügyben **megkerestem az iskola igazgatóját, valamint az illetékes tankerületi központot**, amelynek vezetője kérésemre vizsgálatot indított és annak lefolytatására – az elfogulatlanság biztosítása érdekében – felkért két független oktatási szakértőt, valamint személyes egyeztetést folytatott az iskola igazgatójával és írásban megkereste a Nemzeti Pedagógus Kar (NPK) elnökét is.

A vizsgálat megindulásának időpontjában a pedagógus Facebook oldalán korábban nagy számban fellelhető, különböző társadalmi csoportokkal szemben negatív érzések és indulatok keltésére alkalmas posztok – különösen az önkényuralmi jelképeket ábrázoló tartalmak – **már nem voltak láthatók**.

Az **iskola igazgatója** az ügy kapcsán írásban fejtette ki állásfoglalását, amelyben leszögezte, hogy a pedagógus negyven éve tanít az intézményben, és nem csak ott, de a településen is köztisztviselőként áll. Emellett vele szemben diák vagy szülő részéről panasz még nem érkezett órai magatartását vagy egyéb viselkedését érintően. Álláspontja az volt, hogy „*a pedagógus a tanórákon zajló munka során képes elvonatkoztatni az egyébként mindenki által ismert nézeteitől, és a tananyagot tárgyilagos módon, sokoldalúan adja át, biztosítva a valamely nemzetiséghez, vagy más érzékeny csoporthoz tartozó diákok egyenlő bánásmódhoz fűződő jogát*”. Az igazgató ugyanakkor leírja azt is, hogy „*(...) gondolkodását, hitvallását, politikai hovatartozását ismerem, bár egyik politikai pártnak, csoportosulásnak sem tagja. Baráti beszélgetések alkalmával sosem rejti véka alá a migránsok iránti ellenszenvét, a roma kisebbségről alkotott véleményét, ami nem feltétlenül pozitív. De meggyőződésem, a tanórára ezeket a nézeteket nem viszi be.*”

A tankerületi központ által rendelkezésre bocsátott **vizsgálati jelentés** szerint a szakértői vizsgálat során személyes interjúra került sor az érintett pedagógussal, az intézmény vezetőjével és annak helyettesével, négy kollégával, valamint egy strukturált kérdőívet töltettek ki a nyolcadik osztályos tanulókkal. Elemezték továbbá az iskolai dokumentumokat és a pedagógus történelem tárgy tanmeneteit is.

Ezek alapján a **szakértők megállapították**, hogy a pedagógus a Facebook profilját munkájához nem használta, és nem volt jellemző, hogy a diákokkal ott tartaná a kapcsolatot, velük azon keresztül kommunikálna. Szerintük ebből következően hátrányos következménye sem volt annak, ha egy diák az ott posztolt tartalmakkal nem volt tisztában, azokat nem követte. A szakértők arra a következtetésre jutottak továbbá, hogy a tanár az oktatói munkája során képes a tárgyilagosságra, és biztosítja a valamely nemzetiséghez vagy bármely más kisebbséghez tartozó diákok egyenlő bánásmódhoz való jogát a tanórákon.

Javasolták ugyanakkor az **intézmény vezetőjének** a gyakoribb óralátogatásokat, és ezek szigorú dokumentálását. Javasolták azt is, hogy akár osztályfőnöki, akár egyéb tanórákon foglalkozzanak az iskolában a közösségi oldalak veszélyeivel, az interneten szerezhető információk kritikus és etikus felhasználásának módozataival. Megjegyezték végezetül, hogy az intézmény folytassa eddigi gyakorlatát, mélyítse el a más nemzetiséghez, vagy valamely kisebbséghez tartozó diákok integrációját, elősegítve ezzel a tanulók esélyegyenlőségének megvalósulását.

Az **NKP elnöke** a fentiekre tekintettel **állásfoglalást** adott ki az ügyben, amely szerint *„vélelmezhető, de nem bizonyított a tény, hogy (...) pedagógus az Alkotmány, a Btk., a Köznevelési törvény és a Pedagógus Etikai Kódex rendelkezéseit több pontban is megsértette/megsérti aktív pedagógiai tevékenysége során”*.

A **tankerületi központ igazgatója** a fenti válaszok és megállapítások ismertetésén túl ígéretet tett a pedagógus munkájának kiemelt figyelemmel kísérésére, valamint kiemelte, hogy maguk is nagy hangsúlyt fektetnek munkájuk során a másság, kisebbség elfogadtatására. Támogatják a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatását segítő kezdeményezéseket, e cél elérése érdekében együttműködnek más esélyegyenlőségi szervezetekkel, tanodákkal. Valamennyi oktatási intézményüket folyamatosan tájékoztatják minden olyan lehetőségről, amely a másság, kisebbség elfogadásával, kezelésével kapcsolatban felmerül. Ezen naprakész információk ismeretében az intézmények szabadon választják ki, mely rendezvényeket, eseményeket preferálják. Ennek megfelelően a szóban forgó intézmény több pedagógusa is részt vett egy – autizmussal élő gyermekek oktatásával kapcsolatos – továbbképzésen, valamint a *„Romák és barátaik tolerancia táborban”*.

A panaszügy kapcsán elrendelt vizsgálat **elfogulatlanak és alaposnak tűnt**, ugyanakkor több lényeges kérdést sem tisztázott. **Nem tárták fel**, hogy a vizsgálat időpontjában a pedagógusnak valójában hány diákja volt ismerőse a közösségi oldalon, és ezen diákok körét érintően például miért nem alkalmazott bármilyen olyan személyre szóló adatvédelmi mechanizmust, ami elvárható lett volna tőle pedagógusként. Nem derült ki az sem a vizsgálati anyagból, hogy mi az álláspontja a szakértőknek, az intézményvezetőnek vagy a tankerületi központnak azokkal a konkrét, lementett és részemre is megküldött posztokkal kapcsolatban, amelyek tartalma alkalmas lehetett különböző társadalmi csoportok elleni indulatkeltésre, és amelyek kapcsán egyértelműen, beazonosítható módon tanár-diák kommunikáció is zajlott az online felületen.

A panaszügy kivizsgálása során olyan kérdésben kellett volna a vizsgálatot folytató szervezetnek szakmai véleményt kialakítaniuk, amelyek esetében **egyelőre hiányoznak a jól alkalmazható hazai példák, ismertté vált gyakorlatok**.

A tankerület központ válaszában megismerését követően megkerestem a **Nemzeti Média és Hírközlési Hatóságot** (NMHH), és rákérdeztem, hogy a mediaszabályozás gyermekek és kiskorúak védelmére vonatkozó előírásainak érvényesülésével kapcsolatos monitorozása során találkoztak-e már hasonló jellegű esettel, illetve vannak-e tapasztalataik a pedagógusok online tevékenységére, közösségi médiahasználatára vonatkozó problémák kezelése területén.

Az **NMHH** elnöke arról tájékoztató, hogy működése során nem találkozott még a panaszügyben jelzett problémával, ugyanakkor utalt arra, hogy pontosan nincs szabályozva, hogy a tanár, vagy gyermekekkel foglalkozó más szakember, nevelő a közösségi média használata során hogyan járjon el, ha a gondjaira bízott, általa oktatott gyermekek ismerősnek jelölik, és a posztjához hozzászólnak. Az NMHH álláspontja szerint **az iskolák** alapvetően **a házirendben szabályozhatják** ezeket a kérdéseket, úgy, ahogyan magát a mobilhasználatot is. Emellett a munkáltató a munkaviszonyt létrehozó szerződésben fogalmazhat meg **etikai elvárásokat** a munkavállalóval szemben, vagy egy olyan etikai kódexben, amelyet a munkaszerződés megkötésével egy időben a munkavállaló magára nézve elismer. A hatóság szerint **elvárható egy oktatási intézménytől, hogy pedagógusaik közösségi médiatevékenységét valamilyen módon szabályozza**, ez azonban nem az NMHH hatásköre. Figyelemmel arra, hogy a közösségi média átszövi a társadalmi kapcsolatrendszer, praktikussága és gyorsasága révén a tanárok is szívesen használják. Érthető és indokolt is, szögezi le az NMHH válaszában, hogy az iskolák legalább házirend szintjén kitérjenek ennek a szabályozására is, elsősorban a kiskorú diákjaik védelmében.

Álláspontom szerint kulcsfontosságú kérdés, hogy azok a szakemberek, akik a gyermekek szemlétét formálják az iskolákban, képesek **legyenek ne csak az információátadás, hanem a mintaadás szintjén is azokat az elveket képviselni, amelyek következetesen elutasítanak minden kirekesztésre és megkülönböztetésre alkalmas magatartást**. Ha a tanár-diák kapcsolatban a felek nem tartják tiszteletben egymás privát szféráját, abból komoly konfliktusok fakadhatnak. Ha a tanárok a magánvéleményüket nyilvánosan posztolják a közösségi médiafelületeken, és a diákok értesülhetnek tanáruk politikai nézeteiről, szemléletmódjáról, csökkenhet, vagy meg is szűnhet a tanár iránti tisztelet. A tanárokból vetett bizalom pedig a tanulási motiváció egyik legfontosabb eleme.

Különösen veszélyes az az eset, amikor olyan pedagógusról van szó, aki egyébként – mint jelen ügyben is – köztiszteletben áll, a diákok szeretik, akár példaképnek választják. Az ilyen pedagógus gyermekekre gyakorolt hatása, legyen szó az iskolai vagy az azon kívüli, online közösségi térről rendkívül erőteljes. A **pedagógusnak, mint erkölcsi modellnek** nem csak az iskola falai között megjelent magatartásával, de minden egyéb nyilvános, látható térben történő megnyilvánulásával méltónak kell lennie társadalmi szerepére.

Mindezek alapján nem megkerülhető **az oktatási intézmények felelősségének kérdése**, amelyeknek feladata a valamennyi gyermekre kiterjedő diszkrimináció-mentes, és a gyermekek mindenekfelett álló érdekeit figyelembe vevő biztonságos környezet kialakítása.

Tudomásul kell vennünk, hogy olyan új kihívásokkal is foglalkoznunk kell, amelyek a digitális világ gyors expanziójával a gyermekeink életét, jólétét alapvetően befolyásolják. A közoktatási intézményeknek szabályzataik megalkotása során már **az online helyzetek kezeléséről is gondolkodniuk kell**.

Ahogy arra az NMHH megkeresésemre adott válaszában felhívta a figyelmet: indokolt, hogy az iskolák házirend szintjén is kitérjenek a pedagógus-diák online kapcsolatának és kommunikációjának szabályozására is, elsősorban a kiskorú diákjaik védelme, illetve a sérülékeny csoportok tagjai, kiemelten a roma nemzetiségű tanulók elleni gyűlöletkeltés, diszkrimináció megelőzése és megakadályozása érdekében.

A **Nemzeti Pedagógus Kar Etikai Kódexe** az ügy lezárását követően, 2021. szeptember 22-én lépett hatályba.¹⁰⁶ A Kódex egyik alapelve az **előítélet-mentesség** és az **egyenlő bánásmód** elve. A Kódexben foglalt rendelkezések megsértése – etikai vétség gyanúja – esetén **etikai eljárást kell indítani**.¹⁰⁷ A Kódex hatályba lépését követően elkövetett etikai vétség gyanúja miatt indított etikai eljárás keretében – adott esetben – vizsgálni lehet, hogy mi az, amit megtehet, és mi az, amit már nem tehet meg egy pedagógus a szabadidejében – akár online, akár offline környezetben – következmények nélkül.

¹⁰⁶ https://nemzetipedkar.hu/wp-content/uploads/2021/09/npk-etikai-kodex_hatalyos-2021-09-23.pdf

¹⁰⁷ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 63/J. §

V. Összegzés és megállapítások

A Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettesként **korábban már számos formában felhívtam a figyelmet** arra, hogy **a gyűlölet motiválta cselekmények kezelésének fontossága** nemcsak az áldozatok, illetve az áldozati csoportok megvédésének szükségességéből fakad, hanem annak **megerősítése** céljából is, **hogy az emberi jogok és a jogszabályok valóban minden egyes emberre nézve egyenlő mértékben érvényesek legyenek.** Ezáltal biztosítható az is, hogy a demokratikus értékek a gyakorlatban is érvényesüljenek, megvalósuljanak a modern társadalmakban. A társadalmi béke és köznyugalom megteremtésének elengedhetetlen feltétele a kirekesztéssel és diszkriminációval szembeni következetes fellépés. **Az államnak és szerveinek minden rendelkezésre álló eszközt fel kell használniuk a kirekesztés és a rasszizmus elleni küzdelemben.**

Napjaink egyik legnagyobb kihívása annak elérése, hogy az emberi jogok és különösen a nemzetiségi közösségek tagjai számára biztosított jogok bármilyen megsértése esetén, ismereteken alapuló, előítéletektől mentes és megfontolt legyen a társadalom tagjainak a reakciója. Ehhez azonban **elengedhetetlen a jogalkotó és a jogalkalmazó szervek példamutatóan elkötelezett és következetes cselekvése, illetve fellépése** minden olyan magatartás esetén, amely a társadalmi béke és együttműködés ellen hat. **Az állami intézmények és képviselői fokozottan felelősek** azért, hogy tevékenységük során minden esetben szem előtt tartsák az egyenlő bánásmód követelményének alaptörvényi garanciáit, és a köz szolgálata során a társadalom valamennyi tagjának emberi méltóságát tiszteletben tartva járjanak el, származástól, nemzeti vagy etnikai hovatartozástól és bármilyen egyéb, kisebbségi csoporthoz való tartozástól függetlenül.

Az önkényuralmi rendszerek szimbólumainak tilalmával kapcsolatos jogi eszközökről való gondolkodás jelentősége a mai napig nem vesztett aktualitásából. Ahogy arra bevezetőmben már utaltam, nem csak azért, mert ezen elnyomó rendszerek közvetlen áldozatai közül sokan máig köztünk vannak, de azért is, mert **ezen történelmi traumák a leszármazó nemzedékek tagjaiban is tovább élnek,** őket mélyen érintik.

A gyűlölet motiválta cselekményekkel szemben igénybe vehető büntető- és szabálysértési jogi eszközök szükségessége az állásfoglalásomban részletesen ismertetett indokok alapján **igazolható a köznyugalom és az emberi méltóság védelmének szempontjaival egyaránt,** így a totalitárius rendszerek különféle szimbólumainak megjelenítése is szankcionálható.

A jelenlegi hazai szabályozás illeszkedik az európai jogi hagyományokba és a bemutatott két évtizedes komplex jogfejlesztés eredményeként **megfelel** a hazai alkotmányossági és büntetőjogi követelményeknek is. **A problémák jellemzően a jogalkalmazás során jelentkeznek,** különösen az egyedi ügyek minősítése és nyomozása keretében.

Kiemelten fontosnak tartom, hogy az ilyen ügyekben elsőként eljáró **rendőri szervek minden esetben,** amikor önkényuralmi jelkép vagy valamely önkényuralmi ideológiát megjelenítő más szimbólum használatával találkozunk, **az ügyet az első pillanattól kezdve megfelelő súllyal – a társadalomra veszélyességét¹⁰⁸ felismerve – kezeljék.**

¹⁰⁸ Btk. 4. § (2) bekezdés és Szabs. tv. 1. § (2) bekezdés

Az eredményesen lefolytatott büntető-, illetve szabálysértési eljárások ugyanis **visszatartó erővel bírhatnak** a hasonló cselekmények esetleges elkövetői számára.¹⁰⁹

Az általam vizsgált konkrét ügyek tanulságai alapján **megállapítható, hogy az első két esetben a nyomozó hatóság nem tulajdonított kellő jelentőséget az ügyeknek, és nem ismerte fel a gyűlölet-bűncselekmények gyanújának fennállását.** Az önkényuralmi jelkép használata miatt csak az illetékes főügyészség beavatkozását követően folytatták le kellő alaposággal a nyomozást, a másik ügyben – a Hitler-kép kifüggesztése kapcsán – viszont a bíróság részletes iránymutatása ellenére – a rendelkezésre álló bizonyítékok és a tényállási elemek alapos vizsgálata nélkül, rövid időn belül megszüntették a büntetőeljárást.

Ezzel összefüggésben azt is meg kell jegyezni, hogy a vásárcsarnokban közszemlére tett Hitler portré és horogkereszt miatt **a rendőrség egyáltalán nem járt el,** csupán akkor jöttek ki a helyszínre, mikor a bejelentő tiltakozásul a járda felfestését helyezte kilátásba.

A harmadik ügyben az önkényuralmi jelkép használatával kapcsolatos **jelzések nyomán ugyanakkor a nyomozó hatóság haladéktalanul nyomozást rendelt el, és széleskörű bizonyítási eljárást folytatott le,** az egyik tényállási elem – nagy nyilvánosság fogalmának – értelmezése kapcsán azonban az eljárást megszüntető határozatban foglalt jogi álláspontja aggályosnak tekinthető. A negyedik ügyben a vizsgálat megindulásának időpontjában a pedagógus Facebook oldalán korábban nagy számban fellelhető, különböző társadalmi csoportokkal szemben negatív érzések és **indulatok keltésére alkalmas posztok** – különösen az önkényuralmi jelképeket ábrázoló tartalmak – **már nem voltak láthatók.** Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy az érintett tanár integritásának vizsgálata során a szakértők az ezekről készült képeket nem vették figyelembe, pedig valószínűleg más kontextusba helyezték volna a saját nyilatkozatait és a vele kapcsolatban tapasztalt jelenségeket is.

Az egyedi ügyekben az illetékes hatóságok hatékony fellépésén túl **a végső cél a szélsőséges eszmék társadalmi elutasításának kialakítása,** méghozzá következetes, emberi jogi szempontú megközelítés és szolidaritáson alapuló szemlélet megteremtése révén. Ezzel kapcsolatban ismét hangsúlyoznom kell az 5/2020. számú elvi állásfoglalásomban megfogalmazott, de napjainkban talán még aktuálisabb üzenetet. A sztereotip, előítéletes megközelítéseket, a csoportközi ellentétek csökkentését célul tűző **emberi jogi oktatás, toleranciára nevelés, a jövő nemzedék szemléletének tudatos formálása** napjainkban **alapkövetelmény.** E körben **a közszereplők felelőssége rendkívül nagy,** hiszen megszólalásaikkal a meglévő folyamatokat bármilyen irányban felerősíthetik, személyes példájukkal, megnyilvánulásaikkal hozzájárulhatnak a közbeszéd színvonalának emeléséhez, de a negatív tendenciák felerősödéséhez is.

¹⁰⁹ 2022-ben a házigazda már nem tett közszemlére önkényuralmi jelképet, illetve a náci ideológiához köthető más szimbólumot.

VI. Szakmai javaslatok

A fentiekben kifejtettek alapján, az elvi állásfoglalással érintett téma kiemelt jelentőségére tekintettel a következő **javaslatokat fogalmazom meg**:

1. Az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága az Országgyűlés Igazságügyi Bizottságával és az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetségével együttműködve **kísérje kiemelt figyelemmel** az önkényuralmi jelképek használatával, a gyűlöletbeszéddel és a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos, a hazai nemzetiségi közösségek tagjait érintő tendenciákat.

2. Az igazságügyi miniszter fontolja meg, hogy intézkedéseket kezdeményez az Európa Tanács Rasszizmus és Intolerancia elleni Európai Bizottsága hatodik országjelentésében foglalt ajánlások – különösen a 2. és 7-10. ajánlások –, valamint a Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Keretegyezmény Tanácsadó Bizottsága ötödik véleménye alapján kialakított Miniszteri Bizottság határozatában foglalt ajánlások – különösen az 1. és 2. főajánlások – hatékony végrehajtása érdekében.

3. Az igazságügyi miniszter fontolja meg, hogy a gyűlölet-bűncselekmények és az önkényuralmi jelképek használata elleni hatékonyabb jogalkotói és jogalkalmazói fellépés koordinálása, valamint a szélsőséges társadalmi tendenciákkal szembeni hatékony szemléletformálás kialakítása érdekében rendszeres és intézményesített egyeztetéseket folytasson a Gyűlölet-bűncselekmények elleni Munkacsoport tagjaival, valamint az érintett rendvédelmi szervek, állami intézmények, kutatóintézetek, nemzetiségi önkormányzatok és a területen aktív tevékenységet folytató civil szervezetek szakértő munkatársaival.

4. A büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes – a főügyészségek bevonásával – **kísérje kiemelt figyelemmel** az önkényuralmi jelképek használatával kapcsolatos, illetőleg a gyűlölet-bűncselekmények miatt folytatott büntetőeljárásokat, különös tekintettel az eljárást megszüntető határozatok törvényességének ellenőrzésére.

5. Az országos rendőrfőkapitányt felkérem, hogy végezze el az elvi állásfoglalásban bemutatott, továbbá az Országos Rendőr-főkapitányság előtt ismert, más hasonló ügyek átfogó szakértői elemzését és az eredmények felsővezetői értékelését.

6. Az országos rendőrfőkapitányt felkérem annak vizsgálatára, hogy az önkényuralmi jelképek használatához fűződő cselekmények felismerése, szakszerű helyszíni kezelése és az azokkal szembeni eredményes fellépés érdekében hogyan tudna további szakmai segítséget, illetve anyagi forrásokat és eszközöket nyújtani a 30/2019. (VII. 18.) ORFK utasításban szabályozott mentori és szakirányítói rendszernek, és az évi egyszeri képzés mellett további, esetlegesen specializált képzések megszervezését a rendőri állomány számára.

Budapest, 2023. december 30.

Szalayné Sándor Erzsébet
egyetemi tanár,
a Magyarországon élő nemzetiségek
jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes